МОЛОДНЯК

№ 1-2
1933

ДВОУ ЛІМ

В НУМЕРІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ:

Поезія: М. Шеремет, І. Калянник, Н. Хоменко. Проза: І. Кириленко, Л. Первомайський, М. Трублаїні, Статті: С. Щупак, І. Микитенко, Г. Ткаченко, О. Жданович

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

Шифр Я52 М75 Інв.№ 87210

~~Автор~~ Молодняк: літ.-мистец.,

Назва громад.-політ. та наук.-попул. журн.

Місце, рік видання Х., 1933.

Кіль-ть стор. С.33-39, С.68-90, С.111-123, [1] с.

-\\- окр. листів

-\\- ілюстрацій

-\\- карт

-\\- схем

~~Том~~ N 1-2 (січень-лютий). частина вип.

~~Конволют~~ С.91-110 — вирвано.

Примітка:

13.02.03.

пролетарі всіх країн, єднайтеся!

МОЛОДНЯК

орган цк лксму
рік видання VII

літературно-мистецький
громадсько-політичний
та науково-популярний журнал

за редакцією:
в. васютинського, г. епіка,
о. корнійчука, с. крижанівського,
о. левади, л. первомайського

січень-лютий 1-2
(73-74)

двоу 1933 лім

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літописі Українського Друку", „Картковому репертуарі" та інших покажчиках Української Книжкової Палати

Техред – Василевський
Здано до складання 1-III-33 р.
Підписано до друку 10-V-33 р.
$3^{7}/_{8}$ пап. арк. В 1 пап. арк. 107.200 зн.
Формат паперу 62 × 94 сант.
Вага 1 м. стопи 38 кгр

ДВОУ УПП. 7 друкарня імени Фрунзе. Харків, Донець-Захаржевська, 6.

Головліт 655 Зам. 284 Прим. 3.430

Ці свідчення Лібкнехта про надзвичайну вибагливість Маркса що до мови цілковито підтверджуються в листах Маркса до Енґельса. В одному листі Маркс дає оцінку передової Швайцера. Відзначаючи в ній низку позитивних моментів, він пише: „Що за німецька мова у Швайцера, як такого. Друга передова про министерство до неймовірности високомовна й метикувата". Критикуючи в іншому листі твори Сімона, Маркс пише: „Водянисте паскудство, кожне слово трухляве учнівське копирсання, хлоп'яча претензія на наївність, злидарська юшка з грюнівською іудейською приправою, розтягнуті плоскощі, ніколи нічого подібного не друкувалось". Від художника Маркс і Енґельс вимагали словесної економії, міцної композиції слова і яскравої образности, тобто високої формальної якости. В листі до Ласаля Маркс відзначає позитивно композицію його драми і дію. Енгельс, оцінюючи цю саму драму, відзначає добру зав'язку в ній. Обидва вони відзначають велике значіння емоціонального насичення драми. А Маркс, крім того, ще закидає Ласалю, чому він свої ямбічні вірші не обробив краще. Все це каже нам про те, що наші великі учителі пропаґували високу художню якість, доскональне художнє оформлення ідейного змісту.

І мислили вони собі цю якість через досягнення одности змісту й форми. В своїй власній літературній практиці Маркс, Енгельс, Ленін дуже ретельно працювали над тим, щоб форма словесної організації якнайбільше служила своєму ідейному змістові. Зрозуміло, що цього самого вони вимагали від цілої літератури.

Творити соціялістичний реалізм нині ніяк не можна, користуючись, скажімо, семантикою буржуазних романтиків, символістів, ба навіть буржуазних реалістів. Новий зміст вимагає цілком нових стилістичних засобів. І вони творяться в радянській літературі. Ті лінії й творчі напрями, які визначають тенденцію розвитку й поступу радянської літератури, в наяскравіший спосіб стверджують здійснення в основному тих естетичних поглядів, які виробили Маркс і Енгельс і які розвинув Ленін.

Проте, література, ба навіть критика не опанували ще цілком величезні скарби естетичних думок Маркса, Енґельса, Леніна. Опанування цілої науки Маркса, Енґельса, Леніна в питаннях естетики, як і цілої науки марксизму-ленінізму, має виключне значіння для успішного розвитку соціялістичної літератури.

МИКОЛА ШЕРЕМЕТ

Дніпрельстан збудовано

І. СТ. ОЛЕКСАНДРІВСЬКЕ

Вокзальні двері впускають гостей,
дві половинки розчахнуті наскрізь.
Таких поїздів ще не бачив степ,
стільки гостей не знав Олександрівськ.
Ніколи так музика різних мов
не здіймала симфонії інтернаціоналу.
Різних облич, знайомих немов,-
Велике Запоріжжя стільки не знало.
... Москва, Сталінград, Свердловськ, Берлін,
Харків, Ню-Йорк, Алма-Ата...
Дніпрельстан реєструє з зорі до зорі
гостей дорогих на свято.
Чекають зустрічі нас палкі
на рахтах революцій й праці.
В кожній країні більшовики
встановлять скоро „Пости реєстрації".
Стоять машини в усій красі,
гостей чекають, як джури вірні.
Шофер ударників запросив
і декілька командирів.
Угнулися м'яко подушки,
під серце припав чийсь лікоть теплий.
Мостився сусіда у шубі важкій.
інженер з „Дженерал Електрик".
Миготіли огні обабіч доріг,
Запоріжжя промчалось, як світла феєрія.
Вогкість віяло віддалік,
під'їздили на Лівий Беріг.

II. ДНІПРО ВНОЧІ

Тихо-тихо. Ніхто не шелесь...
Гарна ніч. Повно народу.
Тільки раптом, з темряви десь,
світла стежка послалась на воду.

Як розвідач—ник-ник,
через скелі, на беріг, і щезла—
За хвилину промінь новий
підіймавсь, як гарматне жерло.
І зійшлися, побравшись немов,
хрест-на-хрест два прожектори.
Освітіть, покажіть знов і знов
славних днів більшовицьку історію!
Піднесіть, підніміть на екран
гордість світу всього — Дніпрельстан!
Довгим поясом дужих биків,
перетятий біг твій, Дніпре!
Ти об греблю безсилий гнів
розбиваєш з шумом і вітром.
Та в граніт непохитно вп'ялась
ще невидана дивна споруда,
що країні героїв дала,
про яких тільки мріяли люди.
Чистий, вилицьований бетон,
ні каміння не видно, ні трісочки.
Чи ж давно над прирвою-дном
вихилялося народу тисячі?
Дніпре, гей, бездонна глибінь,
непідступна, жахна нірвана!
Пригадай, як під серцем тобі
виривали ми котловани!
Що в колодці твоєму злота-срібла,
руками віків зарито, заорано!
Та не за ним на дні побула
бриґада водолаза Орова.
Ти кисень рукою у горла душив,
на голові розривав скафандри.
А ми під кашиці таскали мішки,
продовжували безстрашні мандри.
Ночі темні. Весна. Сльота.
Вирішальний рік 31...
Ви бачите закінчений Дніпрельстан,
бачите його вперше.
Струнка, вигиниста дуга
Заллята в тисячі вольт електрикою.
А хто розповість про геройство бриґад
над вкладанням останнього кубометру?
Картуз набакир. Заступ в руці,
образ встає прораба жінки.
Обеліск збудувати б на місці цим
в честь закриття гребінки!
Ніч дніпровська, як чорне сукно,
де-не-де світляками зориться.

І дружній прожектор собі одно
ходить по небу, як довгі ножиці.
Крає темряву на шматки,
щоб гостям їх показать на екрані.
Найкращі види, найкращі кутки,
Найкращі кадри Дніпрельстану.
Небо, як мапа, промацане скрізь,
промінням в усіх напрямках перекреслене.
Та враз прожектор,
　　як палець, зломивсь.
відбившись
　　об люстро сліпуче ДГЕС'у.
Мільярдом вогнів коливалась вода,
ритмічно зідхало країни серце.
П'ять турбін вже готові там
рухать вали по силі енерцій.
Волі більшовицької сила й жага
нервів напнутих жмут,
там, де контора головна,
сяяли літери „Д-н-і-п-р-о-б-у-д".
Прожектор піднявся через Дніпро,
на лівий беріг ліг, як шлагбавм.
В нових корпусах блистіло скло,
місто нове в степу зростало.
Тихо. Тиші не звести нічим.
Гості стоять...
　　Так чекали би ранок!
Гарний, гарний Дніпро вночі,
Дніпрельстанівська панорама!

III. ДНІПРОГЕС ПУЩЕНО

　　— Галло, Америко!
　　— Галло, Германіє!
　　— Галло, Англіє!
Слухайте,
　　слухайте Велз:
На Дніпрі, на бистрому,
(пульс ваш, містере?)
здійснено
　　найбільшу з утопій —
　　　　ДГЕС!
　　— Галло, пролетарю!
　　Всім, всім галло!
　　Говорить
　　ленінський плян
　　　　　　ГОЕЛРО!

Спиніться оркестри,
покиньте джаз!
У цю хвилину всесвіт
не слухає вас.
Замовкніть набої,
спиніться саксофони.
Іде трансляція
геніяльнішої з симфоній.
Пролетарі усіх країн, єднайтесь!
Включайте на площах скрізь
репродуктори!
Волею кляси і партії взято
непідступний, найдужчий редут,
Ідуть, ідуть робітничі колони,
лопочуть прапори, як крильми птахи.
Чи чуєте в поступі чобіт мільйонів
могутню ораторію Баха?
Розносить радіо промови вождів,
міццю і волею кляси настроєні.
Ви чуєте шум великих дощів,
рокіт і бурі гримлять Бетховена.
І раптом потяг кудись вперед,
журно-надійна музика Гріга.
Крише і ріже усе старе,
наче йде в повінь велика крига.
То гребля шумить, як водоспад,
і шум од падіння, як дзвін заліз.
Могутню стихію скорив пролетаріят,
Дніпро працює на соціялізм.
— Слухайте,
слухайте,
слухайте!
Американцю,
негре, зуав:
„Чуєш сурми заграли,
час розплати настав"...
На бій, на останній
прийшла пора...
„З інтерна-а-ціоналом"...
Раптом, як град, „ура"!
Як град об стінки мембрани,
об голови лордів град...
Уряд на пуску Дніпрельстана.
Уряд приймає парад.
Сині кашкети,
як по шнуру.
Виладнались чисто
чекісти ДПУ

В безкозирках тонних
у Дніпра ріки,
чорною стіною
стали моряки.
Червона сторожа,
озброєна лють.
Гордо, почесно
салют
віддають,
Під радісний шум,
під оплесків бурю
уряд Союзу
сходить
на трибуну.
Застигли маси в хвилині чекань
ворушить прапори дніпровський вітер.
— Слово для рапорту має зачитать
начальник будівництва тов. Вінтер!
... Ба-бах!!!. Вибух Дніпро потряс.
Раз, і вдруге, і втретє дужче...
— „Волею партії, робітничої кляси
Дніпрогрес
пущено!"
„5 агрегатів, півмільйона сил,
током високим напряжені мудро,
греблю готову, в усій красі —
передаємо пролетарському уряду".
Оплесків буйних
знявся
шторм,
і перемогу
вгору
підкинув —
На трибуну з паличкою зійшов
Михайло Іванич Калінін.
І тихо стало,
мов шуму вод[illegible]
і кілька тисяч при[illegible]іх
людей нема...
Імення героїв лунали дорогі,
нагороджені орденом Леніна.
Оров,
Лейбензон,
Гапоненко,
Руссо,
Ібатулін,
Зільберштейн,
Гаркуша...

Величні імення, їх кілька сот,
мільони їх Дніпрельстани рушать.
Віншує країна героїв зліт,
одягнена вся в бетон і залізо.
Від Сталіна гарячий
пролетарський привіт
передає схвильований Орджонікідзе.
І руку тиснуть більшовики
на знак подяки полковнику Куперу
за техніку, за вказівки,
за консультацію в Америці куплену.
Щоб на свавільним, бурхливім Дніпрі
перескочити бунтівливу Ніягару.
І перескочили. Перемогли.
Взяли потужним ударом.

IV. ВОЛХОВ-ДНІПРО-ВОЛГА

На греблі не вгаває,
по ній туди сюди
проносяться трамваї,
грохочуть поїзди.
Униз погляньте — леле!
Глибінь яка страшна!
Лиш заслони Стоннея
стоять як мур-стіна.
І підіймають воду
на величних ліктях.
Дніпро у бік заходить,
свій повертає шлях.
Заходить в тиху бухту
гойдає кораблі...
І по ріці маршрути,
як писані, лягли.
Маяк дорогу каже
в широке лоно вод.
Ідуть вантажні баржі,
заходить теплоход.
Коли ще даль висока,
і гребля в миражі,
на палубу з біноклем
виходить пасажир.
І бачить він у далі
одсовуючи тент,
на тлі бетона, сталі
величний монумент.
Вперед рука подана,
дві поли піджака,

увесь—порив, змагання,
увесь—вогонь, жага.
І кожен його знае,
як стукіт серця свій,
з любов'ю зустрічає
його усенький світ.
Бо геніям надано
побачить мир наскрізь.
Вогнями Дніпрельстану
засяв соціялізм.
Уже позаду Волхов,
початок дивних див.
В бетон заходить Волга
товщами води.
Немає нам зупину,
ніщо—смертельна гра.
Невидані турбіни
закрутить Ангара.

5

Днів проходіть важка череда
заливає долини вода,
під рткими у нас пустеле,
    Вставай же дучже і зростай
    молодий Таджикістан!
    Хей молодий, молодий,
    як весняні сади,
    як розквітлі сади.
Вранці рушимо в путь далеку
через вітер, дощі і спеку,
Серце наше і мозок наш
там, де ллеться бурхливий Вахш
    Вставай же дужче і зростай,
    молодий Таджикістан!
    Хей молодий, молодий,
    як весняні сади,
    як розквітлі сади.
Нас Рустам поведе туди,
нас Рустам[2] поведе молодий
і відчує басмачів тропа
і завзяття наше і запал.
    Вставай же дужче і зростай
    молодий Таджикістан!
    Хей молодий, молодий,
    як весняні сади,
    як розквітлі сади.
Під руками у нас пустеля
цвіт бавовни пухнастий розстеле,
тільки пісня сонячна лине
і старий мулла нас не спине,
    Вставай же дужче і зростай,
    молодий Таджикістан!
    Ххей молодий, молодий
    як весняні сади,
    як розквітлі сади,
Нас Рустам поведе туди,
комсомолець молодий,
серце наше і мозок наш
там, де ллеться бурхливий Вахш.

---

[1] Рустам — ім'я. Колгосп склав угоду в будівництвом на робітню силу. Рустам на чолі комсомольців піде вранці на Вахш, увечорі колгоспний поет склав пісню на честь Рустама.

Л. ПЕРВОМАЙСЬКИЙ

Історія людства

Це було за тих незабутніх днів, коли вперше в нашій організації пролунало „від куцака до Маркса“, коли стіни зарясніли геніяльним гаслом „Вчись навчаючи,— навчаючись, навчай“.

— Ти інтеліґентний хлопець, — сказав мені Олекса.—Твій батько палітурник. У вас у хаті завжди було багато книжок, а добру пам'ять ти маєш. Тобі доведеться читати лекції з первісної культури...

Я вже рік, як не жив удома, а зустрічаючись на вулиці з батьком, завертав у найближчі ворота. Не те, щоб я його боявся. Мені просто не хотілося з ним зустрічатися, бо через те, що він був палітурник і користувався з найманої праці, мене в комсомолі називали інтеліґентним хлопцем і завжди доручали робити такі речі, від яких крутиться голова, а очі рогом вилазять на лоба.

Щодо моєї пам'яти, то яка б вона не була феноменальна, а пам'ятати хоч одного рядка з книжок непрочитаних я не міг, хоч як і хотів би. Я завжди цікавився Фенімором Купером і комплектами „Навколо світу“ та „Всесвітньої панорами“, більше ніж первісною культурою, і це був перший випадок, коли мені довелося щільно підійти до цього питання.

В голову мені приходили єретичні думки, я вагався і не міг вирішити—що корисніше було викладати моїм товаришам з четвертого держмлина і механічних майстерень —проблеми первісної культури, чи чотири правила аритметики. Я навіть вирішив податися за розв'язанням цієї проблеми до Олекси, але вчасне згадав, що то даремна річ, що мені не пощастить відкрутитися від первісної культури, що ніякими мурами з таблиці множення тут не захиститися, і через те я одійшов від дверей Олексиного кабінету.

Бібліотека повіткому складалася з реквізованих поміщицьких книжок. Реквізовані шафи стояли вздовж стін і крізь позапорошені шкла тмяно горіли золочені корінці многомудрих томів. Книжки не вміщувались у шафах, лежали на вікнах, на підлозі по всіх закутках великої кімнати.

Тут ніколи не провітрювалося, кімната дхнула порохом, книжками мишами і людським знанням.

Чорнява дівчина — бібліотекарка намагалася до ладу привести ці скарби, але те було даремно намагання. Вона бралася заводити книжки до каталогу, обтирала сіренькою ситчиковою ганчіркою

порох з палітурок, розгортала книжку й завважала, що то дуже цікавий роман. Вона прочитувала перші рядки й не могла відкласти книжки, доки не закінчувала її читати. А що читала вона зі смаком, обмізковуючи кожну романтичну ситуацію, заглиблювалась у психологію героїв, співчуваючи скривдженим і ненавидячи ошуканців, — читання однієї книжки забирало в неї найменше три дні. Одне слово, з певністю можна сказати, що поки вона бралася заводити до каталогу третю книжку, на передніх двох встигав завестися грубий шар пороху.

— Чи немає у тебе чогось з первісної культури? — звернувся я до чорнявої дівчини.

Вона здивовано скинула на мене довгими віями й почала нишпорити в каталозі. Мені з перших кроків не щастило — вона заводила книжки до каталогу саморобним бузиновим атраментом і письмо її, досить таки нерозбірливе, вже встигло вицвісти і зітертися.

— Тут не можна нічого розібрати, — прошепотіла вона, вжахнувшися. Я нахилився над каталогом, щоб допомогти їй. Чорне пасмо її шовкового волосся залоскотало мені щоку. Я теж нічого не міг розібрати в каталозі.

— Доведеться шукати в шафах, — зідхаючи, швиденько одхилився я.

— Я тобі допоможу, — згодилася дівчина.

І ми вперше розкрили вікна книгозбірні. Не дворі буяла весна, вітерець залітав у кімнату і шарудів у папірцях на столі.

Скільки мудрости було в цьому весінньому подуві вітру, що залетів до непровітрюваної книгозбірні, де чорноволоса дівчина не могла дати собі ради з поміщицькими скарбами. Які ми вдячні були йому. Ми задихалися від повноти своєї молодости, гасло „від Кудака до Маркса" п'янило нас, і ми, озброєні ганчірками, стали перетирати палітурки оправлених у шкіру томів.

Але робота наша дуже мляво посувалася вперед, можна навіть сказати, що вона не зрушила з мертвої точки, бо якось щоразу, коли ми простягали руки до однієї книжки, її смугла ручка з плямочками бузинового саморобного атраменту на кінчиках тендітних пальців опинялася в моїх пальцях. Звичайно, це було на одну мить, потім ми знову смирно сиділи на підлозі, говорили про поточні завдання організації і я сумно вихвалявся своїм новим навантаженням з первісної культури. По тому ми важко зідхали й знову хотіли братися до роботи, але цього разу її чорнявий локон крутився коло моїх губів. Тоді ми мовчки вирішили, що будемо розбирати кожний окрему шафу. Хвилин з десять робота кипіла, але потім якось трапилося, що ми знову стояли коло однієї шафи й ніяково усміхалися коли наші руки випадково сходилися на палітурці творів імператриці Катерини II Великої...

Імператриця Катерина Велика нічого не писала про первісну культуру. Вона жирувала з численними своїми фаворитами й гралася в освічений абсолютизм. Через це ми бралися на дальші розшуки.

На другий день наших розшуків дівчина сказала:

— Буржуазія не цікавилась питанням культури, вона визискувала трудящих і жила, як паразит. Ми нічого тут не знайдемо.

Я пробував їй заперечити, наводячи арґументи на доказ того, що буржуазна культура утворилася з крови й поту експлоатованих трудящих, але вона зробила з цього катастрофічний висновок, що в такому разі буржуазна культура є культура пролетарська.

Того ж таки дня мене зустрів Олекса і нагадав, що до першої моєї лекції лишається три дні й що я мушу йому подати тези. Ця новина так приголомшила мене, що я не спав ніч, а на ранок стримголов кинувся до бібліотеки. Чорнява дівчинка вже чекала на мене. Я розповів їй про тези й ми обоє засумували,

Але ми вперто шукали книжку з питань первісної культури. Все що найменш нагадувало нам цю дійсно нужденну й малопринадну добу в історії людства, ми одкладали на вікно, але, як потім виявлялося — жодна з книжок для мене не підходила. Частина була написана німецькою або французькою мовою, і єдине, що ми могли об'єднаними зусиллями в тих книжках розібрати, було слово культура в наголовку.

Інші книжки нас не задовольняли через те, що автори присвячували свою працю генералам, великим князям, а то й коронованим особам.

— Підлабузники... — Вирішили ми не користуватися з цих праць.

І саме тоді, як це і завжди буває, коли ми втратили рештки надії знайти щось підходяще, ми натрапили в темному закапелку найдальшої шафи десять томів Гельмгольтової „Історії людства", і навіть зойкнули від несподіваної радости.

Цілий день забрало в нас переглядання малюнків, що їх таки чимало було в дев'яти грубезних томах. Нас уже не задовольняло повітря, що щедро лилося в навстяж розчинені вікна бібліотеки, нам було по п'ятнадцять років і, хоч Гельмгольт був ілюстрований, але ж заводитися з ним краще було десь на вільні, волі, а не в цій марудній бібліотеці, де навіть весняний вітерець не міг розігнати мишачого запаху.

Ми підхопили Гельмгольта й почимчикували до міського парку. І треба вам сказати, що ніхто так ніжно не притискував Гельмгольта до грудей, як ми; ніхто так ніжно не голубив його сап'янових корінців, ніхто таким закоханим очима не дивився на золотом вибите німецьке прізвище на палітурці...

Я простелив на молодій траві свою сіру шинельку, ми вмостилися поруч і стали перегортати сторінки, зупиняючись на малюнках більш, ніж того вимагало від нас відповідальне і складне завдання.

Друзі дорогі! Скільки тих блискучих малюнків було в дев'яти томах — важко собі уявити. Були малюнки в тексті, штрихові кліше і фотографії, взяті на сітку, були фототипії на окремих аркушах і, нарешті, були кольорові естампи, відокремлені від тексту найтоншим цигарковим папером. Без сумніву тут було, на чому зупиняти свій зір п'ятнадцятилітнім комсомольцям, особливо, коли цю книгу

надруковано дрібнесенькими літерами і важко второпати, що саме треба вичитати за три дні з цих дев'яти томів, хоч тобі й допомагає чорноволоса дівчина з смуглими рученятами, заплямованими саморобним бузиновим атраментом.

Коли я зауважив, що в книгах багато цигаркового паперу, між нами виникло маленьке непорозуміння на ґрунті ставлення до того ж таки чудового паперу... Я цілком логічно доводив своїй товаришці що малюнки видруковані вже давно, фарба на них протряхла, ось вона може помацати рукою, щоб пересвідчитися, вона зовсім не береться -- й тому цигарковий папір надаремно лежить у книзі, треба його звідти видерти й презентувати нашим куріям, що скручували цигарки з газети, або з губкомівських тез, — і те, і інше, на мою думку, шкідливо впливало на їхні організми, так потрібні для революції. Чорноволоса моя дівчина обурювалася від цих єретичних зазіхань на бібліотечне майно і доводила мені, що треба бути культурним, що мені бракує культури...

Тут ми знову згадували за культуру, і знову безнадійно перегортали сторінки дев'яти томів.

Надійшов вечір, ми зголодніли, треба було рушати додому. За ці недовгі дні ми такими великими друзями стали, ніби вік звікували разом, і так добре одне одного знали, що одному варто було помислити про щось, як інший вже згадував його думку. Побравшись за руки, ми вирушили до міста й зустріли Олексу.

— Пам'ятай, що тобі залишилося два дні... Як твої справи—сказав мені Олекса. — Тези готові?

Я, згубивши очі, почав нишпорити по кешенях, шукаючи мітичних тез. Моя товаришка дивилася своїми зляканими очима то на мене, то на Олексу й чекала розв'язки.

— Я оце саме хотів їх тобі подати... промимрив я червоніючи — Кхм, де ж вони запропастилися... От біда! І для чого це в людини буває стільки кешень не розумію?..

Мій вигляд нічого не сказав Олексі й за хвилину ми з чорнявою, знову побравшися за руки, йшли до міста. Я ж казав, що ми були друзі, тому ми весело сміялися над цією пригодою з тезами й на всякі лади обговорювали її смішні подробиці.

— Як ти йому сказав?! — сміялася моя товаришка, і я теж заходився сміхом, повторював:

— Мабуть, я їх забув у комуні, не могли ж вони загубитися...

А найбільше книжки — така сила солідних розміром книжок — дуже вплинула на Олексу.

Так ми сміялися, йдучи до міста, бо ми ж були наче споконвічні друзі, але всеж таки щось виняткове й дивне було між нами, що примушувало нас часом змовкати на півслові й, глянувши одне на одного, відвести погляд і, байдуже зідхнувши, переводити несподівано розмову на сторонні речі, що нам впадали на око.

Так легковажно й безжурно проводили ми час тоді, коли організація викинула гасло „вчитися навчаючи і навчаючись навчати" — і мені випало бути одним з піонерів цієї великої кампанії, що

розтяглася потім на багато років і в умілих досвідчених руках стала могутньою зброєю.

Але такі речі завжди приходять на думку потім, тоді весняний вітрець підхопив нас, як два аркушики біленького паперу, і закрутив, завихрив, затуманив нам розум і волю, весняний вітерець нашого хлоп'яцтва, п'янкий і безтурботний...

Голодна молодість горіла в наших поглядах того дня, коли мала відбутися моя перша лекція. Ми знову завіялися до парку. Ми вибрали собі затишний куточок під старезним високим дубом, що нахиляв потужне вузлувате, як пальці старого діда, гілля просто в пахучий ярок. Ярок прорізував старий парк і на дні його з камінця на камінець бігла прозора й холодна вода, прозора, як наша молодість, і холодна, як спогади про неї.

Ми зовсім не могли читати.

Між вузлуватим сплетінням дубового гілля горіло весняне небо. В ярку розквітали трави. Чорноволоса дівчинка сиділа коло мене, й рука її лежала в моїй руці. Ми дуже мало говорили, здається, що ми навіть десять слів не вимовили за весь день, аж поки зглянулись, що вже вечоріє. Тоді вона злякано прошепотіла:

— Тобі ж сьогодні лекцію читати...

Як гаряче закалатало моє серце, ніби зовсім зупинилось на мить, а потім знову застукало швидко — швидко, швидше, ніж я став перегортати сторінки історії людства, в марній надії щось запам'ятати, знайти хоч одне слово, що за нього можна було, зачепитися. З ярка виходив вечір і струмок на дні його глузливо щось бурмотів. Це ж там, у повіткомі вже зібрався гурток, товариші з четвертого держмлина і механічних майстерень уже чекають, я зовсім забув про них. Я навіть не думав про них цілі дні, з якої причини—мені соромно й тепер признаватися, але це історичний факт, і я не можу його обминути. Я заслугував на привселюдне каяття і можете мені призначити яку завгодно кару. Я навіть боявся згадати про те, що, мені вже треба йти. Тоді моя чорноока товаришка закрила книжку, прийнявши мою руку з випадкового малюнку, що кинувся мені в вічі — це був Бенарес над Гангом, чудові будови втопали в соняшному сяйві, сходи йшли до води, на сходах сиділи жінки в сліпуче білих убраннях, у річці обмивалися стрункі, смагляві індуси, а на березі палали вогнища, то горіли трупи мертвих.

— Йди, — сказала моя товаришка таким голосом, що його чуєш тільки раз на життя. І вона поклала мені під руку том „Історії людства", саме той, що я оце дивився на нього. — Йди, — прошепотіла вона і поцілувала мене в губи...

І вже її не було. Як вона швидко зникла, підхопивши решту томів Гельмгольта; я навіть і не бачив у який бік вона побігла.

І яка самовпевненість народилася в моєму серці в ту ж мить. Як прудко біг я до повіткому, притиснувши до грудей „Історію людства". Як радісно сяяли мої очі, коли я вскочив у кімнату, де вже чекали товариші з четвертого держмлина та механічних майстерень.

Олекса зустрів мене вигуком:

— Ти акуратист! Ми думали, що ти запізнишся...

Він навіть не спитав за тези. Я мусив підійти до столу, покласти „Історію" людства" і розгубитися. Товариші — їх було чоловіка з двадцятеро—зсовували стільці, вигідно вмощувалися, кахикали й готували олівці та зошити.

Де поділася моя самовпевненість, де поділася моя сила волі і неухильна віра в мою зорю, що неодноразово вивозила мене з ще більш складних історій, ніж оця історія людства? Я стояв розгублений і на знав з чого почати. Я не міг знайти жодного слова, що мало б бажання впасти мені з язика, всі слова склали змову проти мене, вони дико крутилися в мене в голові і лише двоє виринало з моря дикого хаосу—„первісна культура". А про неї, якраз я нічого й не знав. Я зводив очі до стелі й по тому починав дивитися на підлогу, я блукав очима по стінах й виглянув у вікно: вулицею до повіткому наближалася моя чорноволоса товаришка, вона несла решту томів „Історії людства", вона згиналася під вагою „Історії людства" і в моїй пам'яті яскраво викликала спогад про перший поцілунок, що ним обдарувала мене дівчина прийнявши руку мою з книжки, розгорнутої на тій сторінці, де Бенарес над Гангом купається в золоті індійського сонця.

Я рішуче розгорнув „Історію людства", знайшов Бенарес і, високо піднявши малюнок, показав його своїм здивованим слухачам.

— Ось ви бачите перед собою первісну культуру. Річка зветься Ганг, а місто Бенарес. Так і можете записати, я відповідаю за свої слова. Це все разом знаходиться в Індії. Індія—великий півострів на азіятському суходолі. Там живуть індуси. Культура у них перевісна. Справді, ви подумайте, ось двоє купаються в річці, а річкою пливе мертвяк, це ви можете бачити з того, що в нього очі закриті. Може мертвяк хорів на холеру — в Індії це часто буває... Від цього може бути пошесть. Культурні люди так не роблять.

Надаремно я в ту мить не глянув на Олексу. Може, я саме тут спинив би свою лекцію. Але я дивився на двері кімнати, передчуваючи, що ось-ось вони відчиняться і зайде моя товаришка. Вона дійсно зайшла, що надало мені ще більше сили, і я продовжував.

— Тепер дивіться далі...

Мої слухачі зацікавлено повитягали голови до малюнка, а я кожному підносив його й пропонував дивитись.

— Ось вони розклали вогнище і палять трупи. Хіба культурні люди палять трупи? Та не в цьому справа. Ці індуси ховають свою матір, а хіба хтось з них плаче? Ніхто жодної сльози не пустив. Вони дикуни і їм не шкода.

В цю мить залунав голосний, дзвінкий, й непідроблений сміх, я зупинився на півслові, глянув, — аж то сміялася моя товаришка, вона аж заходилась, сльози бігли їй по щоках, вона витирала їх кулачком і реготалася чим далі дужче... І не тільки вона реготалася. Всі мої товариші почали реготати. Всі хлопці й дівчата з

четвертого держмлина і механічних майстерень реготалися, несамовито гупаючи ногами об підлогу, щоки їм трусилися од сміху. Олекса навіть почав потихеньку визгати, отак—і-гі ха-ха-ха-ігі-ігі...

Я стомлено закрив книжку, поклав її на стіл, а сам одійшов до вікна. Така серйозна тема, а вони регочуться... Чудаки. Не розумію...

Аж ось тут підвівся Олекса:

— От вам, — інтеліґентний хлопець, — сказав він, стримуючи сміх і стукаючи олівцем по столі, — доручай йому робити лекції...

— Лекції! — заревли хлопці й дівчата, і кімната знову втопилася в зливі реготу.

Але мені не хотілося сміятися... я потихеньку вислизнув з кімнати і зник на чонівському сіновалі. Туди рідко хто навідувався, і я міг досхочу плакати від сорому й ганьби. Я навіть добре заснув, наплакавшися, а прокинувся від того, що чиясь ніжна рука гладила мені волосся... Як вона взнала, що я тут?

— Вибач, що я сміялася... — прошепотіла вона, і ми злізли з сіновалу.

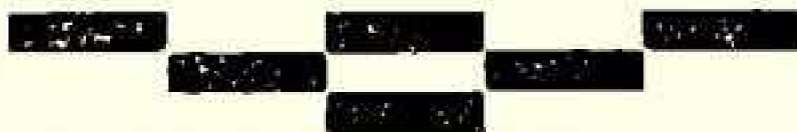
Благословлялось на світ і ми, побравшись за руки, пішли через місто. Я провів її додому, а сам, не насмілюючись прийти до комуни, повернувся на сіновал і заснув, як убитий...

23-IV-32.
Харків

НАДІЯ ХОМЕНКО

ДІВЧИНА—КАМЕНЯР

Знаю, знаю — занадто просто:
Кожен ранок виллється у вечір,
Але крил ранкових радість росту
І крізь ніч твої почують плечі.
Двадцять літ... На кучерявий промінь
Нанизалась усмішка весняна,
І береш в свої пругкі долоні
Сонця руку ти таку багряну.
Хай під ноги осінь жовклим листям,
Хай туман сьогодні сліз не витер,
І од блискавок гарячі вістря
Дощове порвав намисто вітер.
Хай!
До тіла липне мокрий фартух.
„Ще цеглину!.. Ще! і ще! і ще!"
Несучи свою маленьку варту,
Ти несеш свою велику честь.
Виростає велетень-фундамент
З-під таких швидких і певних пальців.
Поруч ось лице і далі, далі...
Ти і я, і всі ми, всім нам двадцять.
Дім республіки. Дім юної країни.
„Ще цеглину! — Ще-е!" — відносе вітер.
Треба. Треба встигнути до зміни.
То нічого, що туман сьогодні сліз не витер.
Хай в калюжах спить осінній вечір.
Знаю, знаю: всі ми комсомольці...
І кладе з усмішкою на плечі
Нам багряну руку сонце.
Ну і ти одна з нас — юна і гаряча
(Синій фартух у смужках вогких) —
Я люблю тебе тому, що бачу
Наш вогонь в очах твоїх палких.



М. ТРУБЛАЇНІ

КУРСОМ NORD-OST

ЗАМІСТЬ ВСТУПУ

Біля рогу Сейбана
6 червня 1884 р.

Сержантам бренарові, лонгові та фредерікові

Не зважаючи на обіцянку, дану вчора рядовим С. Б. Генрі, після того як він признався, що вкрав у старому таборі тюленячі ремінці, можливо, що він взяв також інші продукти. Така впертість та зухвалість загрожують загибеллю для цілого нашого загону. Рядового Генрі повинно сьогодні ж розстріляти, при чому треба вжити всіх заходів, щоб запобігти шкоді, яку він міг би вчинити комусь з людей, бо фізичною силою він переважав кожних двох людей нашого загону, взятих разом. Спосіб розстрілу — дві бойових кулі та один порожній набій. Це розпорядження є наказ, доконче потрібний, щоб врятувати життя цілого загону.

Старший ляйтнант 5-ої кінноти,
Начальник експедиції в затоці леді Франклін *А. В. ГРІЛІ.*

Сержант Лонґ перечитав ще раз наказа, поклав папірця в ремінну торбинку і сховав за пазуху. Наказа було виконано. Поруч намету на сніговому горбку лежав теплий труп Генрі. Під трупом видніла велика червона пляма. Сніг, як бібула, вбирав у себе кров.

— У нього був величезний апетит, — прошепотіли чорні безкровні губи сержанта, — сердешний...

Сержант повернувся і, хитаючись наче дитина, що лише вчиться ходити, поплентав до дверей намету.

*

— Треба оточити Північну полярну область колом станцій, що проводили б одночасно, протягом одного року, однаковим струментом та однаковими методами різні спостереження. Головну увагу при цім треба приділити геофізиці, потім ботаніці, зоології та геології, тоді як детальні топографічні роботи мусять одступати на другий плян...

На трибуні стояв високий, середніх років, з густою бородою чоловік. Бантик, замість краватки, чорнів на целюлоїдному стоячому комірці. Це був ляйтнант Карл Вайпрехт, що відкрив землю Франца Йосипа.

Він читав доповідь „Основні принципи арктичних досліджень" на з'їзді німецьких природознавців та лікарів, що відбувався у Ґраці 1875 року.

* *

Шість років уже по тому, як відбувся з'їзд у Ґраці, витратив Карл Вайпрехт на аґітацію за міжнародній полярний рік та на саму підготову такого року.

1880 року на міжнародній конференції в питаннях підготови міжнароднього полярного року, що відбулася в Петербурзі, ухвалено було провести цей рік з серпня 1882 по серпень 1883 року.

Карл Вайпрехт недожив до того моменту, коли було здійснено його ідею. В березні 1881 року туберкульоза звела в могилу відомого дослідника.

Дванадцять країн взяли участь в першому міжнародньому полярному році. Тринадцять станцій оточили північний полюс. Дві станції влаштовано біля південного полярного кола.

Ось де розташувались перші тринадцять станцій: ріг Тордсен—Свальбард, Боссекоп—Північна Норвегія, Соданкюле—Фінська Ляпляндія, Малі Кармакули—острів Нова Земля, Судно „Варна"—Карське море, судно „Димфна"—Карське море, острів Сагастир—гирло річки Лени, Угламі—ріг Барроу на Алясці, Форт-Ре—В. Невільниче озеро в Канаді, Кінгуа-фіорд—Лябрадор, Форт Конджер—затока леди Франклін на землі Грінеля, Годгоб—Ґренляндія і тринадцята на острові Ян-Майєн.

Ці станції зібрали величезний науковий матеріял з різних галузей досліджень над Арктикою. Але певних висновків, особливо в галузі метеорології, базуючись на тих матеріялах, зробити не можна було. Причин, що призвели до малої ефективности першого міжнароднього полярного року, було дві. Перша—тринадцяти станцій для такого величезного простору, як Арктика, було дуже замало. До того ж станції були розташовані не систематично—то одна станція поруч одної, то відстань між станціями більше тисячі кілометрів. Друга причина—порівняно невисокий розвиток багатьох наук. Зокрема метеорологія тоді зовсім не мала в собі такої необхідної складової частини, як аерологія, і вивчала лише невеличкий прошарок атмосфери, що прилягає до самої землі. Протягом того року було пророблено велику роботу, але дуже замалу, коли ми оглядаємо її через півстоліття.

Арктика на той час була абсолютно невідома країна. Ніхто ще не спромігся тоді пройти кораблем повз американський беріг з Атлантійського океану до Тихого; недавно перед тим відкрита земля Франца Йосипа була майже неприступна, в розпорядженні моряків не було ні криголамів, ні радіо, ні самольотів-розвідників. У наукових експедицій був надто малий досвід зимівлі в Арктиці. Тому недивно, що багато з учасників першого міжнароднього полярного року зазнали чимало лиха, зимуючи вперше на далекій півночі.

* *

Ляйтнант-кінностник Ґрілі був за начальника станції у форті Конджер. Американцям довподоби слово—форт. Коли в серпні

1881 року судно „Протей“ висадило в затоці леді Франклін на беріг землі Грінеля двадцять трьох американців, — з них більшість службовців суходільного війська ПАСШ, — то цим було закладено першу станцію з тринадцяти станцій міжнародного полярного року. Це була крайня північна станція, бо її місце розташування 81°44′ північної широти. Американці побудували будинок і назвали це місце фортом Конджер.

За два тижні „Протей“ залишив експедицію. Нове судно мало прибути наступного літа. Та лише через три зими, наприкінці червня 1884 року люди з експедиції Ґрілі побачили нові корабельні щогли. З двадцяти трьох учасників експедиції 16 цих щогл не побачили. Вони загинули. Сімнадцятий — сержант Еллісон, що прожив зиму без рук і ніг, — йому відтяли їх після того, як він їх одморозив, — помер на судні.

Ґрілі в нагороду було зроблено генералом. Він особисто виявив чималий героїзм і зібрав багато цінних для науки спостережень. Але він безпосередньо був винен у траґедії, що сталася в форті Конджер, набравши свою команду з салдат, які не знали Арктики, не були пристосовані до важких умов перебування на півночі. Про це свідчать документи, що їх опублікувала експедиція. Недисциплінованість, сварки, методи військової касарні, що до них звикли учасники експедиції, призвели до загибелі більшости і навіть до таких інцидентів, як розстріл Генрі.

* * *

Росія утворила того року дві станції. Одну в Сагастирі, на півночі Якутії, де Лена розбивається на незчисленні рукави, впадаючи в Полярне море, і другу — в селищі Малі Кармакули на південному острові Нової Землі. Тут в Малих Кармакулах, один з учасників експедиції матрос Тисков кінчив самогубством. Полярна зима, а можливо й полярне начальство вплинули на його психічний стан. Заготувавши дошки для домовини, морозного дня він, одійшовши на деяку відстань од будинку, роздягся і голий ліг на сніг.

Його знайшли ще живим, але не врятували.

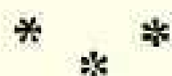
* * *

Данська експедиція на судні „Димфна“ та голяндська на судні „Варна“ (парова машина на 50 механічних сил) навіть не спромоглися дійти до тих місць, де передбачалось утворити їхні станції. Обидва пароплави затерли криги Карського моря. Так утворено дві „плавучі“ станції на тому морі.

Наступного року криги розчавили „Варну“. „Димфна“ визволилася з крижаного полону тільки у вересні 1883 року.

Ось що в основному залишається в пам'яті від історії першого міжнародного полярного року.

Та от через п'ятдесят років по тому проголошується другий міжнародній полярний рік з серпня 1932 по серпень 1933 р.



На одній з останніх сесій Всесоюзної академії наук президент сільсько-господарської академії професор Вавілов робив доповідь про проблеми північного хліборобства. Він відзначив, що територія СССР включає величезні простори на півночі, — вся Мурманська округа Ленінградської області, переважна частина Північного, Західньосибірського, Східньосибірського, Далекосхіднього країв та Якутської республіки, — ще на сьогодні є непридатні для хліборобства. Це „сьогодні“ т. Вавілов підкреслив у своїй доповіді, бо, на його думку, „завтра“ буде не так. Він подав цілий ряд пропозицій, що їх здійснення має значно розширити межі хліборобства в напрямі на північ.

Уже тепер дослідні посіви зернових культур на насіння цілком визрівають до полярного кола. Городина ж та трави на сіно, як показав дослід, доходять 71°18′ півн. ш. (Нордкап) і навіть 78°30′ півн. ш. (Свальбард). Рільництву на півночі перешкоджає не холод, а заболоченість ґрунту. Заболоченість можна знищити дренажем.

На далекій півночі Радянського союзу виростають великі міста. За полярним колом на Кольському півострові — Хібіногорське та Мурманське. В гирлі Єнісея — порт Ігарка.

В Баренцовому морі радянська риболовецька фльота виловлює тепер 80 тис. тонн риби на рік. Спеціялісти цієї справи вважають, що там можна, маючи більшу фльоту, легко виловлювати $1^1/_2$ — 2 млн. тонн, не шкодячи сировинних запасів.

В районах Біломорського гирла, Нової Землі та землі Франца Йосипа за 1932 рік наші мисливці передбачають таку здобич: 250 тис. тюленів, 1 тис. моржів, 1 тис. морських зайців, 5 тис. нерп, 500 білух (малі кити), 250 білих ведмедів. На кінець другої п'ятирічки ці цифри мають зрости, доходячи відповідно 350 тис. $1^1/_2$ тис., $1^1/_2$ тис., 15 тис., 2 тис. і 750 голів (білого ведмедя відтепер ловитимуть переважно живим для зоологічних парків).

Не менший промисел можна розгорнути на півночі біля східніх берегів СРСР. Там немає ґренляндського тюленя, та зате там сила моржів, морських зайців і, нарешті, в Берінговому морі є великі кити.

Порт Ігарка та криголами, що ведуть за собою валки пароплавів через криги Карського моря, проклали шлях до Европи західньо-північному сибірському лісові.

А мінеральні багатсва півночі! Вони ще мало досліджені, але відомі хібінські апатити і гора Кукісвумчорр, що має в собі лише апатитів на 4 млрд. крб. золотом.

На Овальбарді, що тепер цілком належить Норвегії, під 80° північної широти є кам'яновугільні копальні, з яких окремі становлять власність Радянського союзу.

Такі фактичні дані про Арктику нашого практичного сьогодні.

* * *

Президент німецької обсерваторії в Гамбурзі Домінік перший подав пропозицію відзначити півстоліття, що минуло після першого міжнародного полярного року, організацією другого такого року. 1929 року в Копенгагені утворено спеціяльну комісію для підготови полярного 1932-33 року. До складу цієї комісії ввійшли представникм десятьох країн. У травні 1930 року Раднарком СРСР ухвалив постанову про участь СРСР в цьому заході. За кілька місяців по тому в Ленінґраді відбувся перший міжнародній конґрес у питаннях підготови до другого полярного року.

* *

В незнанних просторах Арктики народився ґураґан. Із швидкістю 120 кілометрів на годину він мчить через крижані поля холодного моря, здіймаючи снігову завірюху, густою отарою жене хмари, що подибує на своему шляху, захоплюючи простір на сотні кілометрів завширшки. Ґураган поспішає на південь, відхиляючись то на схід, то на захід. Він несе з собою холод і дощі.

На цих шляхах його чатують метеорологічні вартові пункти і за допомогою електрики сповіщають цілий світ про напрям і силу ґурагану. Це треба знати морякам, рибалкам, мисливцям, хліборобам та ще чимало кому. Радіотелеграми переганяють ґураган, тільки, на жаль, в наших умовах не набагато.

Наука каже, що в Арктиці народжуються вітри, що „там фабрикується погода північної кулі землі". Справді, антициклон, що проноситься над рогом Челюскіна, торує свій дальший шлях через Єнісей в районі Турханську, перерізає Об, Іртиш, Середню Волгу і простує до Чорного моря, несучи посуху в низовини Дністра та Дону.

Щоб зрозуміти „хитру механіку" творення погоди на землі, треба зробити багато систематичних спостережень в арктичній області. Основна частина роботи під час другого міжнародного полярного року припадає гідрометеорологам.

Чимало працюватимуть і фізики, вивчаючи земний маґнетизм, атмосферну електрику та силу і склад соняшного проміння за полярним колом. Крім них, працюватимуть представники мало не всіх природничих наук, включаючись до цієї велкчезної роботи.

Цікаво відзначити, що програма робіт другого міжнародного полярного року охоплюватиме не лише спостереження в Арктиці. Організується спеціяльні метеорологічні станції в радянській південній Азії, в Китаї, Африці та на островах екваторіяльної зони. Передбачається, що цього року проведуть суцільне гідрометеорологічне здіймання всієї території СРСР. Всі ці спостереження мають дати величезну кількість матеріялів, що їх підсумувавши наукові організації зможуть зробити важливі висновки для різних галузей науки.

* * *

Німецька морська обсерваторія, що нею керує проф. Домінік, готуючись до полярних досліджень 1932-33 р., мала намір за допомогою дирижаблів утворити на кригах центральної Арктики плавучу станцію. Власне, це була ідея найвидатнішого мандрівника і дослідника Арктики — небіжчика Фрітіофа Нансена, що була зустріта дуже скептично різними авторитетами. Але вона заслуговувала на увагу вже хоча б тому, що майже всі ідеї великого дослідника, які він потім здійснював, зустрічались баґнетами жорстокої критики скептиків.

У зв'язку з світовою кризою, німці відмовились збудувати таку станцію.

До речі, молодий, але вже видатний дослідник Арктики Георгій Ушаков, має твердий намір зимувати на плавучій кризі під полюсом протягом одного з ближчих років.

Наслідком світової кризи майже половина з тих 45 держав, що свого часу дали згоду взяти участь у другому міжнародньому полярному році, не змогли виконати свою обіцянку, а решта, за винятком СРСР, скоротили програми своїх робіт. Наукові установи капіталістичних держав не мають коштів.

Проте, другий міжнародній полярний рік значно відрізнятиметься від першого не тільки кількістю учасників. Тепер дослідники мають в своєму розпорядженні такі могутні засоби перемогти стихії Арктики, як криголами, самольоти, радіо, досить опрацьовані мапи тих місць, куди вони вирушають. Нарешті, проти тих 13 станцій, організованих 1882 р. як тимчасові, тепер, уже напередодні другого полярного року навколо північного полюса існує 57 станцій (з них майже половина радянські).

До речі, передбачається широко використовувати для метеорологічних спостережень новий апарат, сконструйований і випробуваний проф. Молчановим, що назвав його радіозондом. Це апарат, що його прив'язують до гумової кулі, надутої воднем. Куля підіймає його високо в повітря, де апарат вимірює тиск, температуру і вогкість атмосфери та силу вітру. Короткохвильовий передатник автоматично переказує наслідки вимірювання радіом людині, що стежить, приймачом.

* * *

Лев'яча доля з полярних досліджень 1932-33 р. припала на Радянський союз. 60 станцій є в арктичному секторі, проти двох, що їх мала Росія 1882 року.

Ціла низка експедицій.

Наприкінці липня та на початку серпня ці експедиції вирушали на північ з Ленінґраду, Мурманського, Архангельського і Владивостоку. Наприкінці вересня та протягом жовтня пароплави цих експедицій поверталися з далеких полярних широт. Криголам „Малигін“ вперше в історії протягом одного літа двічі ходив з

Архангельського до землі Франца Йосипа. „Малигін“ змінив зимівників на острові Гукера і збудував крайню північну радіостанцію на острові Рудольфа. „Малигін“ пройшов вільною ходою на північ, як ніколи жоден пароплав, до 82^0 27' північної широти. До полюса залишалось 453 милі, тобто півтори доби ходу, коли б там була чиста вода. Але там були кількарічні великої товщини криги.

Одночасно маленький дерев'яний вітрильно-моторний бот Океанографічного інституту „Книпович“ дійшов $82^05'$ північної широти.

Взагалі треба сказати, що літо цього року було винятково тепле в Баренцевому та Карському морях. Тут несподівано було відзначено майже цілковиту відсутність криг. Це дозволило криголамному пароплавові „Русанову“, що про нього мовитиметься далі, не зважаючи на ряд перешкод, пройти все Карське море, дійти Північної землі і там змінити зимівників, потім пройти в протоку Вількицького і збудувати на розі Челюскіна крайню північну на суходолі Евроазії науково-дослідну станцію. Це ж саме дало змогу пароплавові „Персей“ зайти далеко на північ біля Свальбарду[1] і криголамові „Таймир“ довго працювати на Карському морі й закінчити величезної ваги наукові роботи.

Відсутність криг у морях Карському та Лаптєвих багато допомогла тому, що пароплав „Сибіряков“ уперше в історії за один сезон зробив рейс з Архангельського до Владивостоку.

Щоправда, пройшовши за гирло річки Колими, вже недалеко Берінгової протоки, „Сибіряков“ потрапив у тяжкі криги. Пароплав спіткало лихо. Він обламав лопаті, а потім і ґвинт.

Ґвинт пішов на дно. Експедиція, зриваючи криги амоналом та піднявши на щоглах вітрила, на превелику силу вийшла на чисту воду. Там до „Сибірякова“ підійшов тральщик „Усурієць“ і взяв його на буксир.

Треба відзначити, що біля берегів Чукотки в Східньо-сибірському морі цей рік було багато криг. В протоці де-Лонга між островом Врангеля і суходолом ціле літо залишались тяжкі криги. Пароплав „Совет“, що мав своїм завданням пройти до о. Вранґеля і завезти туди нових колоністів, не зміг цього зробити. Лише за допомогою самольота з Вранґеля було знято 8 чол., що прожили там три роки, не бачивши жодного пароплава. Решта залишились на острові.

В тому ж районі потрапило в криги кілька пароплавів великої експедиції, так званої Північно-східньої, що йшла до гирла рік Лени та Колими. За допомогою льодоріза „Літке“ ці пароплави вправились зі своїм завданням.

* * *

На далеких, трудно доступних островах Полярного моря, на так само трудно доступному узбережжі Північного Сибіру стали

[1] Нова назва Шпіцбергену.

табори кращих радянських розвідників Арктики. Тут слід відзначити найголовніші з цих таборів: острів Рудольфа—крайній північний острів землі Франца Йосипа; острів Гукера—південний острів тієї ж землі; ріг Бажання та Руська гавань на Новій Землі; острови Каменева біля Північної Землі, де залишились четверо дослідників і начальниця островів—перша жінка-начальниця в Арктиці Ніна Демме; ріг Челюскіна, де цього року лише поставлено наукову станцію; бухта Тіксі—в гирлі річки Лени і, нарешті, острів Вранґеля, де три роки працював начальник цього острова Мінеєв зі своїми товаришами. Три роки стійко боролися ці дослідники з арктичною природою, не бачивши за цей час жодного пароплава, бо крижані бар'єри не пропускали пароплавів до острова, і тепер Мінеєв залишився зимувати четверту зиму.

Червоні прапори півколом фортець оточили Північний полюс. З року на рік червоні прапори все більш наближаються до полюса. З року на рік радянські дослідники завойовують Арктику виявляють її таємниці, прокладають шляхи до її природних багатств.

Незабаром червоний прапор замає над полюсом.

Проти ночі з 31 липня на 1 серпня криголамний пароплав „Владимир Русанов“ простояв біля Чижівки. Це за 17 миль від порту Архангельського на виході з гирла Двіни в Біле море.

В документах „Русанова“ значилось, що це експедиційне судно, зафрахтоване Всесоюзним арктичним інститутом і північною конторою Радторгфльоти. В графі, де звичайно проставлялось порт призначення, стояло: „ріг Челюскіна“.

За начальника експедиції на „Русанові“ був Р. Л. Самойлович. За капітана—Б. І. Єрохін. До складу експедиції, крім начальника та його помічника, входило 41 чоловіка. З них 3 гідрологи, 2 гідробіологи, маґнетолог, топограф, гідрограф, журналіст, завідувач господарства, інженер та технік будівельники, радіотехніки і 28 робітників-будівельників. До складу екіпажу крім капітана, входили 34 чоловіка. Нарешті, на борту „Русанова“ було 15 чоловіка пасажирів, з них 4 на острови Каменева, 10—на ріг Челюскіна і одна пасажирка мала повернутись назад до Архангельського. Величезна група людей виїздила до Арктики.

„Русанов“ мав наздогнати подібний до нього експедиційний пароплав „Сибіряков“, що два дні тому вийшов з Архангельського.

Ранком 1 серпня „Русанов“ підняв кітву і, розпрощавшись з Північною Двиною, вийшов у Біле море.

Першим етапом на шляху до рогу Челюскіна мав бути Маточкін шар. Від Чижівки через Біле та Баренцове море до протоки Маточкін шар 645 миль.

Лаг почав одраховувати перші милі цього шляху.

Гори вкриті горностаєвим хутром з тисячами чорних і білих плям. Сніг, що не розтанув до серпня, лежатиме вже до наступної зими. Велетенськими вужами повзуть невідомі пухнаті звірі по гір-

6*

ських хребтах, затуляючи від очей верховини. То хмари й туман, гнані норд-остовим вітром, припадають до гір. Море плеще дрібною хвилею, рідко-рідко миготнувши на просторі пінявим келихом морського пива. То водяна стихія заспокоюється після дводенного шторму.

Велика байдарка, знявши вгору білі клотики брунатних щогол і червоний крайчик чорного димаря, бурує воду, швидко поспішаючи до міжгір'я. То криголамний пароплав „Русанов" із швидкістю п'ять метрів на секунду входить у дивну протоку. Величезний горяний острів з заходу на схід прорізаний шаром. Шар—то протока.

Так звуть протоки на цій землі: Маточкін шар—ось він, а крім нього є Югорський шар, Костін шар, Гусячий шар. Землю цю звуть Новою Землею. Назва символічна—як земля Обітна, але символіка перетворилася в географію і її зафіксовано на мапі.

Ліворуч, на північному острові видніють гори Літке, адмірала, що чотири роки плавав до цієї землі. Праворуч, миль за дві відціля чорніє примітний знак—там зимував Пастухов, дослідник, що загинув за кілька день по тому, як повернувся з цієї землі. А просто—бухта ім. Самойловича, начальника нашої експедиції, що понад 10 років витратив на дослідження цього величезного острова.

На палубі помітно холодало.

Годину перед тим, як підійти до протоки, я став на гідрометеорологічну варту. Брав першу пробу морської води. Набрав відро води з моря. Та від швидкого руху відро виривало з рук, і коли б я не прив'язав троса до залізного стояка, то могло б і зовсім вирвати.

У відро з водою опустив термометр, і забарвлений стовпчик живого срібла, швидко посунувшись униз, наче хто його пиз, став проти 5,6°. Запис попереднього спостерігача свідчить, що годину тому температура була 6,8°.

Проти знака Пастухова термометр показав 4,6°. Я вирішив перевірити. Вдруге сполоснув відро і знову набрав води. Минуло п'ять-сім хвилин, температура моря була 3,8°. За годину вона впала до 1,6° і падала далі, до 1 градуса, коли показалася перша крига. На 40 миль ми відійшли від останніх струмин Гольфштрему, що добігають до новоземельських берегів.

Наш капітан ще в гирлі Білого моря дістав з „Сибірякова" радіограму, що той, зустрівши в Югорському шарі кригу, пішов на північ до Маточкіного шара шукати там виходу в Карське море.

Є чотири шляхи з Баренцового моря в Карське. Перший—Югорська протока між суходолом і островом Вайгачем. Другий—ширша протока, так звані Карські ворота, між Новою Землею і Вайгачем. Третій—Маточкін шар, довга вузька протока значно далі на північ од перших двох. Четвертий шлях—ще далі на північ, навколо Нової Землі, повз ріг Бажання. Маточкін шар—це треті ворота на схід, у завжди закрижаніле, труднодоступне Карське море, оточене суходолом та островами.

Ми йшли слідом за „Сибіряковим“, сподіваючись наздогнати його в Карському морі. Пароплав, не вповільнюючи ходу, зайшов у протоку, заглиблюючись все далі між гори.

На палубу висипали люди. Хто в бінокль, хто простим оком, а Георгієвський—начальник майбутньої станції рогу Челюскіна—в старовинну морську трубу оглядали береги. Але незабаром туман і дощ закрили дальні перспективи і навіть заховали морські знаки, поставлені тут для мореплавців. Капітан наказав спинити машину і закинути кітву. Наш капітан надзвичайно обережний. Він каже:

— Колись була приказка: „Береженого—доля береже“. Гарна приказка.

Але туман і дощ в Маточкіному шарі скороминущі. Погода тут мінлива, як і тутешній гірський вітер, що несподівано з страшною силою скочується з холодних пустельних горбів і, не встигши як слід скаламутити воду,—вщухає.

За 20 хвилин вітер прогнав туман, щоб за 20 хвилин знову загорнути околиці в мокрий серпанок. З протоки долітало виразне цокотіння мотора. Незабаром угледіли човен. Він наближався до нас і скоро пришвартував до лівого борту.

Люди в малицях з оленячого хутра, без шапок, скидаючись зовнішнім виглядом на дикунів-піратів, вилазили, не дожидаючи, поки їм кинуть трап, просто на палубу.

— О-о! Здорово!—радісно вигукували вони, помітивши знайомих: зимовника—метеоролога Зенькова та третього штурмана нашого пароплава. Перший зимував не раз на Новій Землі, а другий зробив туди 11 рейсів.

Це були промисловці—троє росіяни, один ненець[1]. Останній 60-літній Михайло Вилка, брат відомого ненця, художника-самоука, а тепер голови Новоземельської ради Тико Вилки. Сам Михайло славиться як кращий на всю Нову Землю різьб'яр з костей.

Старшим серед промисловців був Журавльов. Його брат, відомий мисливець, вже дві зими перебував на островах Каменева разом з Ушаковим. Він знає, що „Русанов“ іде туди, і каже:

— Брат мені телеграму подавав, я йому теж подав. Передайте привіт. Перекажіть, що нинішнього року поганий промисел був, звіру не було. В Кармакулах лише 250 песців узяли.

Рудольф Лазаревич Самойлович пригадує, як багато років тому цей самий Журавльов ще хлопчиною працював в одній з його експедицій. А тепер мужній промисловець у мокрій малиці, з непокритою білочубою головою, гордовито й радісно хвалиться:

— Ноні вже двоє дітей маю.

В його мові багато нових термінів для Нової Землі.

— Ми тепер бриґадами працюємо. Я бриґадир. А сюди приїхали, щоб натиснути трохи. Тут з промислами погано, а промисловців вісім. Ми називаємося обчественний буксир.

---

[1] Ненці—раніш звалися самоїдами.

І слова ці: бриґада, бриґадир, буксир звучать в його мові гордо й бадьоро.

Двоє мисливців напідпитку. Вони їздили на Карську сторону. Робили промислову розвідку вздовж берегів, шукаючи гольця. Гольці це—промислова риба півночі, дуже схожа на дорогу сьомгу. Минулого сезону бриґада Журавльова—молодшого виконала плян гольця на 400%.

Промисловці переказували, що далі в протоці стоять криголам „Ленін" та п'ять чужоземних пароплавів. Вони заїздили на ті пароплави. Очевидно, їх десь частували. Справа в тім, що привозити на Нову Землю спиртові напої забороняється. Промисловці, потрапивши на якийсь з пароплавів, не одмовились від гостинного частування. Ті, що були напідпитку, розмістилися біля камбузу[1].

* * *

Михайло Вилка, почувши, що у нас за начальника Самойлович, радісно вигукнув:

— Самойлович... Старий знайомий. Це Самойлович, старий знайомий Самойлович.

І старий побіг на капітанський місток вітатися з Самойловичем та скаржитися на свою долю. У старого цієї зими загинув 23-літній син.

Старий ненець з чорним волоссям, з не по-старечому карими очима, в своїй критій чорним сукном малиці, що нагадувала керею, чорною порепаною рукою стиснув руку професора.

Промисловці не могли затриматись у нас довго. Туман розійшовся, і дзвінок машинного телеграфу дав знати машиністам, що треба готувати машину. „Русанов" рушив далі.

А незабаром знов туман, знов зупинка. Нова зупинка була довга, хоча туман піднявся скоро. В катеринці, що підіймає кітву, щось попсувалося, і механік кілька годин поравсь біля неї, поки вдалося витягти кітву з моря. Вже ранком другого дня рушили далі. День був хмарний, наче за ніч ніщо не змінилось. Протока звужувалася до одного кілометра і часто робила невеликі повороти. Часом вона розширялась і ми спостерігали береги чималої бухти.

В одній з таких бухт стояли три чужоземні пароплави. Лише в одного з труби ліниво кужелився тоненькою стрічкою дим. По розміщенню щогол — на півюті та на півбаку — наш старий штурман Микола Іванович вгадав, що це норвежці. Пароплави здіймалися своїми корпусами високо над водою і це свідчило, що їхні трюми були не завантажені.

Проминувши ще один ріг, пройшли так звану Малу Белужжю бухту на відміну од великої, що на Баренцовій стороні Нової Землі. В бухті стояли великий двотрубний криголам „Ленін" та два чужоземці. Все це були пароплави Карської експедиції, що є ознака радянських господарчих перемог в Арктиці.

---

[1] Корабельна кухня.

Така експедиція відбувалася раз на рік. Десятки чужоземних пароплавів під проводом радянських криголамів ідуть через Карське море до гирла рік Єнісея та Обі. Там вони беруть вантажі сплавляють з півдня на північ ріками. Вантажі дешевим водним шляхом ідуть за кордон. А раніше, коли цей шлях був неприступний для пароплавів, були неприступні й лісові та копальні багатства сівнічно-західнього Сибіру. Тепер там будують великі міста й порти. Наприклад, в Ігарці, де кілька років тому жило лише кілька десятків людей — останньої зими на полярну ніч лишилося 14 тисяч.

Карська експедиція цього року під проводом „Леніна" гуртувалася в Маточкіному шарі. Назустріч білими клаптиками на чорній шкірі води пливли перші крижини. Найперша, наче маленьке звірятко, бавилася на хвилях, за нею пропливла друга, з обточеним зеленувато-блакитним підніжжям. Вони, охолоджуючи воду до одного градуса, були перші вартові од крижаних просторів Карського моря.

Разом із крижинами показалася чорна голова першого морського зайця, недалеко від нього з води хитро визирала цікавою мордочкою нерпа.

Пароплав наближався до рації[1]) Матшар. На невисокому міжгір'ї на північному березі протоки — кілька будинків і висока щогла. Тут радіостанція та географічна обсерваторія.

Ветерани Арктики, знавці Нової Землі, пояснюють призначення кожного будинку, кожну чорну й білу цятку серед будівель.

— А там, за будівлями, цвинтар. Чотири домовини закопано тут. Останній — геофізик, що замерз під час пурги взимку 1930 року.

В бінокль видно людей, що повибігали з будинку. „Русанов" другий пароплав, що їм доводиться бачити за цей рік.

Перший був „Сибіряков".

— Як то тріпочуть у них серця. — Прoривається вигук у біографа Демме — єдиної серед нас жінки, що їде зимувати на Північну Землю.

Засніжені, затуманені гори, похмуро й мовчазно обступили далеку полярну станцію. Тут географічна широта півн. 73° п

Мовчанку гір порушує голосний гудок пароплава. Один. Другий. Третій. Три могутні вигуки — привітання мідної горлянки. А наш черговий радист тимчасом вистукував:

„Зимівникам рації Матшар крп Урядова експедиція на криголамі Русанов зимівники рогу Челюскін км зимівники Землі Північної вітають своїх товаришів км зимівників Матшара крп".

Пароплав пішов далі.

Чорний стовп морського знаку ген на півночі свідчив, що ми виходимо з протоки в Карське море.

На капітанський місток вибіг радист з папірцем у руці. То була радіограма для капітана:

---

[1] Радіостанція.

„Русанов капітанов

Зараз здіймаюсь. Іду розвідку крп Віглянд з вугіллям теж піде Діксон крп Тримайте зв'язок повідомляйте стан криг

Капітан криголаму Ленін“

„Віглянд“ — то чужоземний пароплав, зафрахтований Радторгфльотою що має приставити вугілля на острів Діксон для „Сибірякова“ та „Русанова“.

Від „Сибірякова“ маємо повідомлення, що він уже на Діксоні і чекає вугілля. Вдалені білою смугою світився обрій. Там — край плавучих крижин.

Капітан і вахтовий штурман припали до своїх біноклів.

Криголам здрігнувся. Він ударився об першу крижину і під форштевнем щось заскриготіло, зарипіло. Пароплав ледве хитнувшись з боку на бік і не вповільнюючи ходу, поспішив у оточення холодних, епічно спокійних, розкиданих по морю крижин.

ВІДНОВЛЕНІ АВТОРИТЕТИ

Рідко пливли морем, як сполохана касатками[1] зграя кайр, білі з фірковими покришками криги. Часами брудні плями свідчили, що криги прийшли сюди від якихось берегів. „Русанов“ ішов великими проточинами чистої води, лише коли-неколи відштовхуючи на бік яку крижину, як велетень одкидає вдаром ноги пігмея.

На одній крижині помітили маленького тюленя, що, немов гусеня, сповзав на воду, помітивши пароплав. Тюлень пірнув, потім показав разів зо два чорну голову і зник. Часами відніли нерпи.

Біологи та інші завзяті мисливці почали хвилюватись і викладати десятки арґументів, що, мовляв, час роздавати рушниці. Розкрили скриньку з п'ятинабійними манліхерами. Вони потспали в рушничному мастилі. Набравшись мужности, засукавши рукава, мисливці назбирали силу непотрібного паперу та кілька заяложених ганчірок і ретельно почали обтирати свої рушниці. Проте, всі знали, що користатися ними доведеться не скоро. Напевне не раніше острова Діксона.

За двадцять хвилин криголам проминув крижаний потік. Спереду виблискувало на сонці двохбальною хвилею чисте море, майже непомітно хитаючи корабель. Здавалось, із запізненням прийшла в Карське море весна.

Пригадалися твори авторитетних мореплавців, що називають Карське море — бурхливим, або морем-льодовиком. Ні криги, ні хвилі. Хіба це те неспокійне, небезпечне і похмуре море, що його бачив Нансен, пливучи на „Фрамі“. Наші метеорологи в своїх щоденниках фіксували, що по небу повільно пливуть цируси й стратуси, лише зрідка — альта-кумулюси[2]. Цируси прозорі, як пух баб'ячого літа; крапчасті в блакитну луску, стратуси; сірі, запо-

[1] Касатка — хижа північна акула.

[2] Латинські назви одмін хмарности.

рошені, але не страшні в своїй мізерії; альта-кумулюси неспроможні закрити сонце.

Ні, це не бурхливе і не крижане море.

Третій штурман, стоячи на вахті, наче потверджував це.

— Та яке воно бурхливе... Зі сходу на захід тут океанська хвиля не розгуляється, в беріг упреться... З півночі на південь... Так... то може...

Протягом однієї години плавби морем з авторитетами покінчено. Температура води була $2,1^{0}—2,2^{0}$.

Але о 10 вечора, коли сонце впевнено поповзло на нордову сторону неба, вода похолодніла до $1,6^{0}$. Через годину вона була вже $1,2^{0}$.

На обрії забовваніли три чорних крапки. Вони видавалися неначе скелями серед моря, або далекими маяками за десятки миль відціля, чи то дозірчими кораблями, що зійшлись тут на рандеву. То були криги. І що далі, то все більшало чорних крапок на обрії, поки з чорних вони не поретворились у сиво-білясу кашу. Повз борт попливли перші крижини.

Вахтовий штурман постукав у двері капітанської каюти.

— Виходимо в криги.

Скільки сягне око, море зайняла плавуча дрібно покришена крига. Тут були крижини не ширші за палубу і не товщі від одного до чотирьох футів. Пароплав, зменшуючи хід, штовхнувся в першу крижину на шляху. Вона застогнала, кусок одколовся, решта пірнула у воду, наче у ванну, одійшла на бік, також збивши на кілька градусів з курсу „Русанова.

Віддаля виднілися все більші й більші крижини. „Русанову" передбачалася робота.

Матрос витяг з моря лаг[1] (швидкомір). Кригами його могло відірвати. Тепер поки пробиватимемось через криги, ніхто не скаже, які відстані проходитиме наш криголам. Курс міняється щохвилини, залежно від напряму прогалин чистої води та доступних крижаних перегорож.

На півбак збираються розбуджені люди. Вони попрокидалися від струсів судна при ударах об кригу. У бавовняних кацавейках та рудих кожушках виходять на палубу спостерігати крижаний бій.

Для більшости наших товаришів це — новина. Пильно слідкують вони за кожною кригою, до якої наближається криголам. І вибух радісних вигуків вилітає з їхніх грудей, коли крижина тріщить, ламається, занурюється у воду так, що над нею миготять малесенькі рибки полярного басейну — харчі нерп.

Чіткі вдари корабельного дзвону свідчать, що зараз 24 години. Опівніч.

Сонце стоїть прямо над північним полюсом, скотившись майже до обрію. Сьогодні перша доба, коли ми побачили сонце дванад-

---

[1] Лагом міряють пройдений пароплавом шлях.

цятої години ночі. В серпні місяці ще можна бачити лише на відстані приблизно тисячі кілометрів на північ од полярного кола.

Хвилями і сонцем обточені крижини нагадують тисячі різних речей: тварин, птахів, людей. Ось справжній столик на крижаній ніжці. Гень у далені неясні обриси мисливців і ведмедів. Велетенський шуляк уп'явся кігтями й дзьобом у хвилі.

Десь поблизу чути плескіт морського прибою у криги. Вода вибігає на блакитні тераси, забігає у нею ж розриті печери і потім з дзюрчанням витікає назад. Далека зграя якихось птахів „бреющим"[1] льотом над залишками торосів пропливла у повітрі кудись на північний схід, де на мапі не значиться близько жодного острова.

Криголамом називається судно, що ламає криги. Пароплав „Русанов" стукає носом в уламок крижаного поля, здригається від удару, зупиняється і, наче набравшись духу, починає повзти своїм форштевнем на крижину. Здається, пароплав вискочить з води і переплигне через кляту перегатку. Пароплав натужується, напирає на ворога. Секунду, півтори точиться боротьба і всі, хто спостерігає це, не бачать, не пам'ятають нічого іншого. Лопне чи ні. Піде далі „Русанов", збурхавши воду під кригою, чи зупиниться й піде заднім ходом оминати перепону.

Судно ритмічно здригається від стуку парової машини і враз з гуркотом провалюється носом униз. Уламки натроє розламаної криги розступаються перед криголамом. „Русанов", вільно зідхнувши, молодецьки простує далі.

Капітан, припавши до великого, багатократного бінокля, весь час оглядає обрій. Але — скрізь те саме. Криги простяглись тепер навколо криголаму, що зайшов уже досить далеко.

Вахтовий штурман записав до судового журналу: „Велика і дрібно бита крига до 7 балів". Це значило сім десятих видимої водяної поверхні було вкрито кригами.

Пригадались і Нансен, і Амундсен, „Фрам" і „Мод" із визначенням Карського моря, як вічного льодовика. „В цьому морі завжди крига" — так вчить лоція.

Протягом восьми годин, до самого ранку, коли сонце перемандрувало на ост-зюд-ост, тривало змагання машини, парового тарана XX сторіччя, з природою.

В каютах під півбаком спалося погано. Щодві-три хвилини стукав форштевень у кригу і тоді голови ховалися глибше під ковдри. Часами здавалось — од струсів полетять усі нові нюти, поставлені перед полярним рейсом. Обтиралась над ватерлінією фарба об криги і вони відступали наче скривавлені.

Лише наступного ранку почало рідшати, а колір обрію провіщав недалеко чисту воду.

---

[1] В авіяції цим терміном зазначається літ аероплану на відстані кількох метрів од поверхні.

О. ЖДАНОВИЧ

ПОЕЗІЇ „МЕТАЛЕВИХ ДНІВ"

ОГЛЯД

1932 рік — це третій рік існування журналу „Металеві дні". За цей час журнал безперечно зміцнів, зформувалося в основному його літературно-мистецьке обличчя. „Металевим дням" на сьогодні пощастило вже згуртувати навколо себе найкращі літературні, сили м. Одеси і водночас притягнути до співробітництва чималі кадри авторів з інших міст СРСР. Безумовно значну ролю відограв журнал „Металеві дні" і в літературному призові, систематично друкуючи твори робітників-ударників, провадячи глибоку виховну роботу з ними. Ми тут у своїй статті хочемо зробити лише короткий огляд поезій „Металевих днів" за першу половину 1932 року, тобто, за перші 6 нумерів.

Вміщений за цей час матеріял безперечно свідчить про певне творче зростання *молодих авторів*, що переважно й становлять основні поетичні кадри літературної Одеси. Тимто невипадково у своїй статті ми й робимо певний акцент саме на творчості оцих молодих авторів, намагаючись водночас з побіжним висвітленням роботи журналу „Металеві дні", дати хоч би невеличку, незначну рисочку з літературного життя Одеси взагалі.

І. В БОРОТЬБІ ЗА ТЕМАТИКУ, В БОРОТЬБІ ЗА ПОКАЗ ЛЮДИНИ

Почнемо наш огляд хоч би з поезії Панька Педи — „Один із кращих" („М. Д." № 3). Поезія присвячена героїчній ударній роботі на ділянці водного транспорту. Ідейна насиченість віршу, уміння злютувати продуманість поезії з технічною вправністю її свідчить про безперечне зростання поета. Це ж бо не завжди щастило Педі на його попередніх етапах і інколи поет потрапляв у полон формалістських „експериментів" і поверховости: У цій поезії помітне переборення загальників, тяжіння до показу конкретних героїв нашого будівництва. У вирі героїчної роботи, хоче показати Педа Назарчука—ударника моториста з теплоплаву „Аджаристан":

На поломку — не кличуть його.
Сам іде до роботи, й робота
Під руками кипить, як вогонь,
До кінця, не втираючи поту.
Ніч минає, обличчя бліде
„Друже, іди відпочинь хоч годину".
Усміхнувся. Лице молоде
„Ні, машини я так не покину"..

Тут, так би мовити, Педа більше говорить з приводу Назарчука, ніж показує його, але усеж говорить темпераментно, щиро, намагаючись підкреслити основне в постаті ударника—його творчий ентузіязм, його клясову свідомість. Це тяжіння до показу конкретних людей, героїв соціялістичної п'ятирічки все виразніше почувається як ведуща тенденція в творчості наших поетів.

Привертає увагу уміння злютувати простоту з певною майстерністю й продуманістю в поезії Степана Олійника—„Слово колгоспника" („М. Д." № 5) Автор опрацьовує в поезії тему „загальних зборів," Тут досить легко скотитися до шабльону, до традиційної схеми.

Але авторові пощастило уникнути цього. Поет із всіх „зборів" показує лише виступ колгоспника. Розгортаючи цей виступ автор водночас намагається викрити суть свого промовця колгоспника, суть нової людини з новим ставленням до праці. Разом з цим

з промові колгоспника нема зайвої патетики й „громких фраз", своєрідна простота, економність й навіть скупість мови його — усе церазом створює досить художній, викінчений, правдивий тип. Тим то й „збори" звучать не шабльонов, не схематично:

— Товариство!
сьогодні і нас криють.
Отже, скажу одверто
і прямо.
Є в нас ті,
Що колгоспові риють
Яму.
От візьмім Кабаченка (я в очі),
Він кричить:
„Нічиє, а все наше"
А насправді
артіль нашу точить,
Як шашіль.
Там, де коні,—
То грузне нога
В такім догляді в його
Конюшня,
А в куточку,
замість батога
Люшня...

Можна закинути авторові досить часте вживання слів з неправильним наголосом, як от: „нія́ково" замість нія'ково, „лю'шня" — замість люшня', „тижня'ми"—замість ти'жнями. Цетрохи утруднює читання поезії.

Друга Олійникова поезія — „Одеса" („М. Д".№ 1-2)досить велика й технічно міцно зроблена річ. Автор хоче стисло розкривши суть старої „Одеси -мами", протиставити її образ нової індустріяльної Одеси, Одеси-оздоровниці. Ось спочатку перед нами потворне обличчя дореволюційної, буржуазної, спекулянтської Одеси:

Вояжери,
і мандри „на юг",
Спекулянтики трутнями
туляться.
Всі п'ють розкіш
і ласку твою,
Продають Молдаванку мою,
і хвалять
Дерібасівську вулицю.
Так було.

Далі перед нами один за одним встають образи нового пролетарського міста:

Лиш сьогодні, в епоху труда,
Усміхнулася ти,
оздоровниця,
Після довгих болінь,
голодань,
В Будівництва вогняк
молода
Встала ти
сонцевійна
Поборниця.

Закинути поезії можна схематичність Автор намагається особливо різко протиставити нову Одесу старій, так би мовити в спосіб: це — „чорне", це „червоне", а тому однобоко показує, як і стару, так і нову Одесу, стара Одеса в Олійника виглядає тільки— спекулянткою, а в новій Одесі автор не спромігся достатньо випнути труднощі у боротьбі з міщанством, з хуліганством, що лишились, як прикра спадщина від небіжчиці „Одеси-мами" і труднощі, що народжуються в самому процесі героїчного будівництва..

Про нове колгоспне село, про перший день сівби розповідає Андрій Портенко в поезії „Хліб" („М. Д." № 1-2) Це по суті лише один розділ з великої поеми тої ж назви („Хліб"), але розділ становить досить викінчену, завершену річ. Героєм поезії виступає комсомол. Комсомол висуває зустрічний плян, і

Коли до моря
ранком поплили
Дебелі ґрона—
перестиглі хмари—
По самий обрій
ріллі простяглись
Зустрічні
комсомольські
100 гектарів.

У нумері 5 „Металевих днів" Андрій Портенко видрукував свій новий вірш з військовою тематикою „Або або" з циклю „Спогади червоноармійця" Червоноарм згадує епізоди героїчних боїв за владу рад, коли:

Сніг вкривався
скриваавленим пластом.
Ми в яру
у заметах засіли...
Від загону
лишилося нас сто,
Тверді духом,
хоч тілом безсилі...

Але червоноармійцеві (вірніше поетові) не властивий епічно спокійний тон яким часто густо подаються спогади про минуле, і з епічної описовости перших рядків, схвильований до краю спогадами оповідач (по суті поет) різко переключається в гостро-нервові емоціонально-ліричні рядки, якими малює

минулі бої, як дійсність. Це надає спогадам своєрідної динамічности:

Тривожна мідь
        уламками—у мозок...
    (Чужий читачу,
        цього не збагнете).
    І... танув сніг
        при двадцяти мороза,
    Коли пішли
        „За владу Рад“
    — в багнети.
    Вперед!...
        з рішучим вигуком
            Урр-а-а!!
    І застрягав свинцем
        в горлянках стогін...

І ось малюнок бою закінчено... Тепер на цих бойових полях цвітуть колгоспи гудуть трактори, „бурунами шумить врожай!!

Але треба бути на чеку, бо ж знову:

    В женевській кухні
        схвалено меню:
    (Голодні сейфи
        шкірять чорні пащі)
    З іприту, бомб,
        набоїв і вогню,
    З крови й кісток
        Усіх країн трудящих...

І певний поет в перемозі пролетаріяту:

    І... буде бій—
        рішучий і останній,
    „Або - або“
        розв'яжуть кляс
        багнети...

Попри ці невід'ємні позитивні ознаки вірщу, кольоритні, яскраві образи, емоціональну насиченість його, в поезії усе ж відчувається інколи брак конкретности. Тяжіння до „світових маштабів, інколи нахил до абстрактности не важко було помітити вже почасти и в наведених тут цитатах. Це частково й зумовило звучання „загальників“ у „спогадах“.

Тематику громадянської війни опрацьовує у своїй поезії і Тиміш Туркеза. Вірш „Наказ № 1 0“ („М. Д.“ № 4) передає героїчну боротьбу червоних частин з білогвардійцями й махнівцями В поезії бренить мажорний піднесений тон, є непогані. досить соковиті образи Але водночас впадає у вічі деколи й прикра поверховість, непродуманість образа, просто „підшукування“ рими. Візьмім хоча б і такі рядки:

    У гущу
        зрівалась картеч
    І врозтіч
        кинулись бандити,
    Останній бій,
        останній *скетч*
        відбито..

(підкреслення моє—*О. М.*)

Автор певно не знає, що „скетч“—це тільки театральний малоформістський термін, і звичайно нічого спільного не має з військовою термінологією. Отже зрозуміло, що й „відбивати скетч“ теж не можна. Авторові слід безперечно обереженіш вживати таких слів, що значення їх для нього не ясне, бож подібні „ляпсуси“ знижують загальну вартість поезії, її переконливість.

У № 3 і № 5 „Металевих днів“ видруковано дві поезії Юрка Колінька— „Двоє“ і „Наддністрів'я“. Поезія „Двоє“ починається такими рядками:

    Стьопу й Федю
        Розвели шляхи.
    Та в майбуття
        єдиний міст,
    Федя пише:
        уже не сухий,
    Як раніше,
        писав їй лист...

Далі йде самий „лист“, в якому Федя розповідає про те, що він тепер комсомолець, ударник, що перестав пити „руську“, розповідає про спільних знайомих, згадує село і, т. інш. Поезія подана в теплих, ліричних тонах, проте надмірно переобтяжена якимись побічними мотивами, спогадами, відступами тощо, примірок;

    Зараз лиш
        згадую осінь.
    Десь вона
        з сумом пішла,
    Ранки й гудки
        стоголосі.
    Рідні, як вугіль
        і шлак...

Все це гальмує розгортання ведущих основних мотивів поезії—„Листа“. Вони, основні мотиви, розпорошуються вплетиві побічних мотивів і спогадів. Ця хиба взагалі властива багатьом поезіям Колінька. Почасти вона почувається й у другому великому вірші „Наддністрів'я“ („М. Д.“ № 6). Але все ж „Наддністрів'я“ є один з кращих творів Колінька. Поет в соковитих, дзвінких рядках оспівує радянське Наддністрів'я, нові комунівські, колгоспницькі лани радянської Молдавії:

    Понад Дністром,
    Де творчі гами

Бурунить глиб
Піснями день
І по новому скрізь
Кладеться камінь,
І по новому праця
Вдарно йде...

„Дві пісні першотравня" —вірш Володимира Івановіча, друкований в журналі № 4. Перша пісня—це пісня про травневі дні там, на Заході, де панує капітал, де демонстрації пролетарів перетворюються в криваві бої:

За знущання,
за образи гострі,
Тільки йти
колонами
вперед...
Що це?
крики?...
другий,
третій постріл...
Люто б'є фашистський кулемет...

Друга пісня—це пісня першого травня в країні рад, пісня праці й весни, пісня великих перемог:

Де заводи,
Де степові трави,
Із ґвінтівкою „на ремінь"
Вдарники
радянської держави
Зустрічають
травня
Перший день...

Автор у процесі розгортання поезії пішов шляхом різкого протиставлений Першого Травня „там" і у нас, не випнувши достатньо того ведущого, що перед усім визначає Перше Травня і у нас, і на Заході. Адже „Травень і в нас, і там це день великого демонстрування світової солідарности пролетаріяту. В СРСР у день Першого Травня демонструють не лише досягнення нашого будівництва, а й солідарність нашого пролетаріяту з світовим пролетаріятом А „там", за кордоном Травень—не тільки бій з капіталістами й фашистами з це водночас наступ єдиним фронтом за СРСР—батьківщину світового пролетаріяту. Цієї спільности ведущого мотиву двох пісень автор не підкреслює. Попри мажорний тон, бойовий ритм поезії в ній усеж почуваються надто часто уживані в різних першотравневих піснях фрази, як от: „піднімає в гору прапори", „підводимось на останній рішучий бій" і. т. інш. Ці стандартні вирази трохи знижують мистецьку насиченість поезії.

Поезія Вайнермана—„РПК"—(М. № 3) присвячена п'ятирічному юве[...] єві єврейського району—Калініндо[...] Вірш досить конкретний. Автор з[...] льовує складну й уперту боротьб[...] куркулем. боротьбу з дрібновласни[...] кою псико-ідеологією, боротьбу [...] артіль, за колгоспи в єврейсько[...] Калініндорфському районі. Могут[...] провід ленінської партії зумовл[...] переможне завершення цієї борот[...] РПК — це бойовий штаб на фрон[...] соціялістичної перебудови Калінінд[...] фських степів, штаб, що повсякча[...] керує напруженою роботою:

Секретар знов
На стіл наліг всім тілом,
І рурку враз
Несе до вуха рука,
І чує його степ
І всі партколективи,
Говорить РПК...

Цей вірш перекладено з єврейсь[...] мови Паньком Педою. Переклад[...] треба відзначити, добре, сумлінн[...] переклад аж ніяк не знижує художн[...] цінности віршу.

У „Металевих днях" від 1 до 6 в[...] меру надруковані поезії В. Сосюри. Масенка, Грудницької (Херсон).

Володимир Сосюра у № 6 под[...] поезію „18 рік" (уривок).

В поезії розгортається темати[...] громадянської війни. Вірш просякн[...] тий властивою для Сосюри ліричніст[...]

Були вже близько німці й гайдамак[...]
От кроку їх гримила димно даль.
Я друкував тоді під гул атаки
В Лисячому у „Голосі труда"
Своїх поезій півророзквітлі маки...

Терень Масенко подає уривок [...] книги „Наша Азія". Це вірші— „Пе[...] ша шпала" і „Термез—Сталінабад", відображають реконструкцію далек[...] країв радянського Союзу:

Назустріч надтрудженим думам
Кустарів твоїх і декхан
Котить колія радости струмом,
Паровоз у пустелі гука...
(„М. Д." № 6)

Поезії ці безперечно міцно зроблен[...] насичені творчим запалом нашої доб[...]

В теплих тонах з привабливою пр[...] стотою показана трактористка у ві[...] ші м. Грудницької „Трактористк[...] („М. Д.") № 1-2

Я сьогодні в такому горі,
Я сьогодні далеко не та,
Мій трактор прийшов лише го[...]
і... став...

Просто, без зайвої „героїчної пози“ виступає перед нами ця ударниця степів, що її радощі й горе міцно злютовані з працею:

А надвечір...
Де та досада?...
У мене радість хіба ж така.
Мій переможець і вся бригада
Скосили найбільше га.

Звичайно, про всі ці вірші В. Сосюри, Т. Масенка, М. Грудницької можна й слід сказати значно більше, але ми себе в цій статті, обмежили по суті завданням переважно зробити огляд творчости поетів одеситів. Проте, оскільки це іде рівнобіжно з оглядом в загалі поезій „Металевих днів“, ми вважали за потрібне спинитися й на поетах неодесянах, бо ж їхне співробітництво в „Металевих днях“ є певною рисою, що доповнює загальне обличчя журнала.

II. ПАРОДІЇ ТА ЕПІГРАМИ В „МЕТАЛЕВИХ ДНЯХ“

На сторінках „Металевих днів“ у 1932 році вперше з'являються віршовані пародії та епіграми. Автори пародій та епіграм—молоді одеські поети П. Педа, С. Олійник і Ю. Колінько. Вони хочуть у своїх творах дати своєрідну критику віршем.

Досить вдалу пародію на Володимира Сосюру подав Панько Педа в „Трансформації“ (М. Д. № 1—2). Зокрема поет бере під обстріл останню збірку В. Сосюри — „Серце“, викриваючи в ній формалістські тенденції, тяжіння до „надклясовости“ тощо:

О, Лелів, льоналю, лелів...
Слюві слинь, люлі линь, золотань
О, Гафізе, Надіє, Маріє,
Не цілуй же мене, перестань...
(Піп цитує Сосюру сердито,
А баби аж ридають завжди):
„Хто сказав, що не можна любити
Тих людей, що не знали нужди“...

Досить влучно Педа підкреслює відхід Сосюри в цій збірці від тематики соціялістичного будівництва:

О, кохана собачко, якби це
Ти могла розсказати усім,
Що я бачу з вікна будівництво
Та захоплений зовсім не ним.

Але усеж Педі не пощастило всю пародію витримати в тоні влучної критики. Брутальні вирази вриваючись у пародію, по суті затупляють її лезо:

І сижу, і співаю, як птичка.
А ти гавкаєш ніби дзвінок.
Чи приймеш ти Володю до тічки,
Як для нього не стане жінок.

Звичайно в цих місцях пародія починає звучати вульгарно, і її чинність, як критики віршем безперечно знижується.

У нумері 3 „Металевих Днів“ надрукована епіграма Педи—„Літературний гончар“. У чотирьох рядках цієї епіграми поет випнув досить яскраву рисочку тов. Гончара, як критика, це—надто довготривалу мовчанку його на полі літературному.

Який же він Гончар,
Хоча б літературний,
Як досі не зліпив
Ні горщика, ні урни...

Гострі й кольоритні пародії дав Степан Олійник. Його „Сміхотінь“ (М. Д. № 4)—це вже пародія на Панька Педу. Автор пародії б'є по формалістських тенденціях, що властиві деяким віршам першої збірки Педи.

Сниться, лосниться
Синь.
Стіни тіні
В пітомі і тремтинні.
Скільки музики тут і краси,
Зате змісту
Не видно і тіні...

„Російсько-українське попурі“ (М. Д. № 4—) це друга пародія Олійникова на Одеського поета В. Івановича:

І на стіні отут біля І. Н. О.,
„Где кирпичи подтрубами прогнили“,
Буде в віках колись понад вікном
„Гореть скрижали, как знамя и светило“.
Буде пливти екскурсій караван,
„Как в музей невиданных чудовищ“,—
Щоб прочитати в радістю слова,
„Когда то здесь учился Иванович“ і т. д.

Пародія не випадково написана „російсько-українським попурі“, бож це

„попурі“ є по суті дуже характерне й типове для творчої практики Івановича.

Не вдалося упоратись з епіграмами Ю. Колінькові. Його епіграма до „дружнього шаржу“ на Леся Гоміна (М. Д. № 5) звучить якось надумано:

Хай думають монахи,
А я на все плював
В ногах до суші нахил,—
До плаву—голова.
Немає там і критиків
(Лиш серце маю хворе)
На заспір усім нитикам
Пішком перейду море...

Хоч дійсно для творчости Л. Гоміна характерна антирелігійна й морська тематика, але що хотів підкреслити й сказати автор у цій епіграмі — невідомо. Що приміром, мають значити ці слова: „Хай думають монахи, а я на все плював“ — теж не зрозуміло. Надуманість і деяка незграбність відчувається і в епіграмі Колінька „На Гончара“ (М. Д. № 5).

Гей, куди там несеш—контрабанду,
В нас марксизму лупа—у руках,
З павутинням варю й павука
Педа рейдом іде—на веранду...

Дійсно на малюнку („дружній шарж“ художника Карпова) Гончар-критик стоїть і з лупою. Все це так. Але до чого тут „Педа рейдом іде на веранду“? На яку веранду? Для чого на веранду? Певніше тут Ю. Колінькові просто потрібно було „знайти“ риму для слова „контрабанда“, проте звичайно ця причина не виправдує надуманости самої епіграми. Отже молодому поетові, що зміг подати досить вдалі поезії, емоціонально бойову лірику, епіграми—не вдалися.

У цих перших спробах (епіграмах і пародіях) одеські поети мають безперечно певні досягнення. Але водночас вони повинні всіляко боротися з окремими проявами брутальної вульгарности й штучної „заумности“ в цих своїх творах, бо ж ця „заумність“ і брутальність притупляє лезо їхніх пародій та епіграм.

III. ПОЕЗІЇ РОБІТНИКІВ УДАРНИКІВ У „МЕТАЛЕВИХ ДНЯХ“

Вже у 1931 році „Металевим Дням“, що широко розгорнули систематичну роботу на полі літературного призову, вдалося залучити до співробітництва в журналі чималий кадр робітників-авторів. Постійна консультація при редакції „Металеві Дні“ суворість редакторського добору ударницьких творів—усе це підносить якість творчости робітників-авторів. У 1932 році від 1 до 6 нумерів поруч із творами раніш залучених ударників, на сторінках журналу з'являються все нові й нові імена робітників-авторів. Ми тут звичайно маємо на увазі спинитися лише на ударницьких поезіях, що друковані протягом першої половини 1932 року.

П. Іонак—молодий автор, що вже і раніш друкував свої вірші на сторінках журналу. У № 5 „Металевих Днів“ ми читаємо новий вірш Іонака — „Камінь“ з циклю „Матеріял“. Цей вірш безперечно є показником того, що автор в основному переборов найхарактерніші похибки початківського етапу—слабку літературну техніку, в'їдливі „загальники“ тощо.

Так кожну мить
        рубаєть нові твердині
Палити в тому
        в творчому вогні,
Яка це гордість
        Дать моїй країні—
Матеріял
        у вирішальні дні...

Цей камінь потрібний радянській країні, його використовують

Щоб він здружився
        з крицею, й бетоном,
Підпер мости
        на ріках догори.
Щоб під мартенами
        в фундаментних колонах
Лягли нові
        злютовані шари...

Наприкінці поезії відчуваються деякі огріхи у версифікації, порушення стрункого ритму поезії. Але цілком можливо, що це припущено в процесі перекладу цього вірту на українську мову, бож він Іонаком написаний був російською мовою.

Постійно друкує свої поезії на сторінках „Металевих Днів“ робітник Київського червонопрапорного заводу—Володимир Цимбал. У 1932 році Цимбал вміщує у „Металевих днях“

вірші — „Щасливий я" (М. Д. № 1—2 і „У профвідпустку" (М. Д. № 5). Ці поезії — виробнича лірика автора робітника, що його оособисте життя щільно сплелося в життям заводу. Автор щиро любить свій завод:

Іду в профвідпустку
— Бувай... завод! —
Слова застигають комом,
Востанне вклонивсь
Електричний завод.
Гукають мені з завкому...

Поету ще не пощастило остаточно перебороти деяку „абстрактність" у своїй ліриці. Проте усеж таки ці поезії свідчать про зростання молодого автора.

Богнібов — робітник заводу Леніна, теж вже не вперше друкує свої вірші в „Металевих Днях". У № 4 вміщено його вірш „Поповнення з колгоспу". Автор виявляє тяження у своїх поезіях — показати людину, показати робітника-героя п'ятирічки. Причому автор намагається уникнути якихось дитирамбів на адресу ударників взагалі. Автор хоче показати молодого хлопця ударника, який нещодавно прийшов з села, але тепер точить „тракторні крилатки", по-новому ставиться до праці

Батько із колгоспу
вперше до варстату
Надійшов побачить,
як працює син.
Дивиться й не вірить —
точить вже крилатки
Той, що так недавно
сіяв і косив.

Саме це намагання показати конкретну постать молодого ударника в повсякденній праці, в новому ставленні до неї, без уїдливих дитирамбів — все це вже говорить, що автор переборює надмірну „загальниковість", яка часто-густо позначається на творчості початківців. Одначе, водночас треба відзначити, що у справі версифікації в автора ще не все гаразд. Зміни ритму часто зовсім не вмотивовані. Це почасти видко вже з наведених тут цитат. Перед поетом взагалі стоїть завдання опанувати літературну техніку.

Робітник Зінов'ївського заводу „Червона Зоря" тов. Толмацький уперше виступає в журналі „Металеві Дні" (№ 3) з поезією „Жовтневий марш". Цікаво те, що молодий автор намагається вже у своїх перших спробах працювати над формою. Приміром, після кожних 4 рядків поезії автор у „приспіві" різко змінює ритм, намагається накопичити алітерації тощо:

І рух колон розливсь, як Ніяґара —
Це робітник, колгоспник і юнак.
Ідуть,
Ідуть
А їм
Сміється обрій, карий,
Орлом ширяє десь луна.
Зміцнюй, друже враз
Днів цих гарт.
Гад не ловить ґав,
Чинить опір гад.
Гаду —
Гидкий газ
Ріст — наш
Темп.
Ми ростем
щодня,
Ми
Щомить ростем.

Звичайно, треба й слід працю ти над формою своїх віршів і навіть багато працювати. Але тут перед автором по суті значно складніші завдання, ніж йому це може здатися на перший погляд. А саме: поет мусить міцно злютувати оці свої формальні експерименти з продуманістю, з глибиною віршу бож без цього ці „експерименти можуть затушкувати зміст поезії. Ось саме міцно злютувати свої формальні „вправи" з глибиною віршу Толмацькому покищо не зовсім пощастило. Тим то його поезії в багатьох місцях звучить барабанно, зміст затушковується намаганням автора накопичити алітерації, дати уривчастий ритм, ляконічну фразу. Не важко помітити й деяку натягнутість, штучність хоча б таки і цих рядків з вищенаведеної цитати:

А їм сміється обрій, карий
Орлом ширяє десь луна...

Передусім що це за „луна". Якщо це в розумінні „місяць" — то не варт вносити такий русизм. Коли-ж це в розумінні „эхо", — то воно тут зовсім не до речі. І взагалі ці рядки притягнуті дуже штучно й, можливо, лише вмотивовані намаганням дати риму до попередніх рядків. Але це звичайно не виправдує недоречности їх. Отже добре, що наш автор - початківець намагається працювати над формою, проте треба відзначити, що тут йому не

пощастило цю працю злютувати з продуманістю, ідейною глибиною поезії.

Теж уперше на сторінках „Металевих Днів“ друкує свій вірш кочегар паротягу № 402—Іван Візірський. Його поезія „Паротяг“ (М. Д. № 1-2)—взагалі один із перших друкованих творів автора. Примітивність віршу, інколи кострубатість в самій побудові речення—все це безперечно характеризує, визначає поезію, як твір початківця й ставить перед автором завдання багато працювати над собою, вивчати літературну техніку тощо.

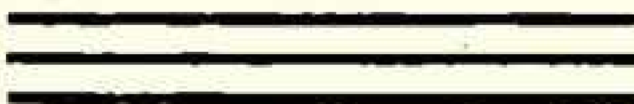
Бадьоро, піднесено бренять поезії робітника майстерні В. Е. О.—М. Берліна. Поезію „Переможці граніту“ (М. Д. № 9) автор присвячує героїчному Дніпрельстанівському будівництву:

В багатоліссях риштувань—
Ростуть під Кічкасом споруди.
І зріс бетону стрічний плян,
Стихії, праця тисне груди...

Закінчивши наш третій розділ огляду, присвячений ударницьким поезіям, друкованим в „Металевих Днях“, в загальному мусимо відзначити безперечне зростання наших призовників, тяжения до актуальної тематики, спроби працювати над формою, хоч разом із цим ударникам бракує ще глибокого знання літературної техніки, а іноді, як це ми бачили на вірші Толмацького, бракує уміння поєднати свою роботу над формою з глибиною, продуманістю своєї поезії.

Підсумки нашого огляду по суті дуже короткі: „Металеві Дні“ згуртували навколо себе значні кадри поетів, провели досить велику роботу в літературному призові.

Поезії журналу свідчать про певний зріст молодих авторів, що уперто й растирливо боряться за соціялістичну тематику, за показ людини—героя п'ятирічки в своїй творчості. Тематичний діяпозон поезій в цілому досить великий—це й тематика реконструкції села та промисловости, оборона, міжнародні події, тематика громадянської війни. Поети Одеси настирливо намагаються перебороти в своїй творчості уїдливі „загальники“, намагаються опанувати літературну техніку. Проте, перед поетами Одеси безперечно це стоїть багато завдань — це подолати досить значні елементи схематизму, битись за формальну досконалість своїх поезій, не скочуючись водночас в полон формалістських експериментів, боротися з вульгарним спрощенням в інтерпретації теми, боротися за ідейну насиченість своїх поезій.



70-річчя А. С. СЕРАФІМОВИЧА

У січні місяці 1933 року пролетарському письменникові А. С. Серафімовичеві минуло сімдесят років.

А. С. Серафімович народився в станиці Нижне-Курмоярській (колишня область Війська Донського) в козачій родині, яка готувала з нього вірного самодержавству „служаку". Проте, вже 1887 року за написання проклямації з приводу замаху на царя Олександра III Серафімович, тоді ще студент останнього курсу Петербурзького університету, був засланий до Мезеню (потім перевели його до Пінеги), Архангельської губерні.

Заслання в більшій мірі визначило його дальший письменницький шлях. Уже в Пінегах він написав кілька оповідань, в яких малював експлуатацію поморів, примушених за копійчаний заробіток працювати без просвітку і ризикувати життям.

Оповідання Серафімовича про революцію 1905 року художньо викривають трагедію мас під гнітом поліцейщини. В своїх оповіданнях „Живая тюрьма", „Сейка с крестами", „Оцененная голова" тощо, письменник дав галерію революціонерів - запільників.

За часів світової війни Серафімович дав ряд першоклясних батальних творів, в яких війну зображено як безглузду різанину.

Після Жовтневої революції, перебуваючи вже в лавах комуністичної партії, Серафімович поїхав кореспондентом від „Правди" на фронт громадянської війни. Тут він допомагав пером письменника організувати перемогу. Так було написано „Железный поток" (в укр. виданні ЛІМ'у — „Залізний потік"), де художньо показано героїку громадянської війни.



серед книжок та журналів



МИКОЛА НАГНИБІДА — „ДНІПРОВСЬКА ВЕСНА"
ЛІМ. 1932 р. Тираж 3.000. Стор. 82. Ціна 75 к.

Зважнвши на формальну залежність Нагнибіди від культурніших довершеніших, із значним стажем творчої діяльности, радянських поетів, треба відзначити деяку строкатість збірки поезій — „Дніпровська весна".

Має вона шість поезій, що з них перша може претендувати на програмовість.

У „початкові поеми" („Ровесникам") автор вдається до товаришів — однолітків:

— „Ровесники!
Відвагу змужнілів братів
Укладено в наш час
У високий вольтаж Дніпровських дротів,
У кожен новий каркас,
У чорні штреки, стрімкі колони,
В Турксибу струну тугу".

Поет полюбляє рівняти два відтинки нашої епохи — період воєнного комунізму — боротьбу з навалами Колчака, з бандами Зеленого в Трипіллі, то-що і соціялістичну добу, надаючи перевагу Дніпрельстанові, Магнітогорському. Проходить контрастова лінія, що зводиться до такого висновку:

„нехай у нас в'їсся
Дим густий
обличчя вмиве
солоний піт, —
стійкими знаменами
молодости
Ми розгортаємо
фронт робіт".

Коли на Дніпрельстані стався прорив через нестачу лісового матеріялу, ударники пішли рубати зимою ліс.

Намагаючись показати північні ліси, в яких доводилося виконувати „соцобов'язок" Дніпровських пролетарів — автор пише:

„Білі сосни прибоєм
у сірі
масиви хмар
і шибки
скляною горою.
занотували кожен удар".
аде прийшла телеграма — прорив:
„На порозі —
схвильований лісоруб
незрозуміле
сплетіння слів
Дрижить
на вінцях губ".

Вадить поезії поквапливий, а почасти і льозунговий, як рівняти до всієї поезії, кінець;

„бо міцніше
заліза,
чавуну —
соціялістичний
обов'язок".

Художньо сили не вистачає у поета щоб увільнитись від схематичних висновків і в наступній поезії „Тривога де автор намагався показати прорив на мартені Макіївки. Згадується про братів, що за щастя чонгаром лягли. Робиться висновок:

„Гей, Макіївко, встань!"
„Чуєш? — гучно
гудуть магістралі:
— Сталі,
сталі,
радянської сталі:

На поезії позначено два „пляни", „Плян" агітки - гасла і плян ліричної поезії, і коли перемагає лірична течія: поет простіше і переконливіше показує дійсність.

Якщо в „Макіївці" „Ровесникам" — позначався вплив В. Маяковського, то в „Дніпровській весні" (фрагмент) методи першого уривку цілком запозичена від м. Бажана.

Тут можна простежити той же авторів задум: якоюсь мірою відтінити

на минулому сучасне. За сучасним Дніпрельстаном перемога. „Дика давнина“ хоч і росте з томів прочитаних історій, але вона відгомін далеких часів.

У м. Бажана м. Нагнибіда користується лексикою, епітет, умінням показати в образі дух історії.

Варті уваги такі рядки, зроблені не без впливу м. Бажана:

„Шалений гук кочовиків
луна,
іде у степ. ламає зорі“.
„Вогнище скоплено
в рум'яне коло,
в руках з вином
гарячі черепи,
і котиться у Вовче Горло:
„За Святослава! пий!“.

Після цього автор підводить читача безпосередньо до сучасного Дніпра. Але раніше — дружині „було дано“

мечем стричать весну
біля дніпровського
шумливого порогу
А тепер
„Це ми скріпляємо
епохи крокви
і творить з нас
крицева ця пора
Т...их бійців,
що зрушили
за роки
сторіччями незрушену
вісь Дніпра“.

Спроби поета повернутись в „лябораторії“ своїй до словників — слід давно вітати, як складову частину піднесення поетичної майстерности.

У гонитві за вдалим „словечком“ — м. Нагнибіда припускає стилістичні непорозуміння.

„А завтра знов
бездарний (?) крок походу
замісить кров'ю
день *проклятий*.

До чого тут бездарний крок? Тільки нескайпість могла призвести автора до такої нісенітниці Хочеться сказати, що поетові щастить з сюжетними поезіями. Це ми спостерігали на прикладі „Дніпровської весни“, почасти на „Обов'язкові“.

„Пісня про бригадира“ побутовна саме на сюжетному протиставленні двох різних періодів революції. Пісня має один стрижень, що пронизує увесь вірш, але в одному місці виявляє себе, ломаючи попередню частину.

Щоб змалювати ніч громадянської війни, у м. Нагнибіди є хороші, молоді образи.

Наказується загонові затримати банду на 7 години. Наростає тривога, напруження.

повниться тупотом
чорний степ,
„Яблучко“
кров'ю налите,
росте.
Пізніше.
„Як яблучко близько
з пітьми виростало,
ніч розкололась
на тисячі скалок“.

Гомін, гул цеху розвіває думки колишнього комбрига сучасного ударника бригадира. І в новій обстанові клясової боротьби—народжуються дві тисячі деталів за сім годин.

Аналогія сучасного з минулим завжди потребує аналізи конкретного поля клясової боротьби.

М. Нагнибіда побував у виїздній редакції газети „Комсомолець України“ на хлібозаготівлі.

Ця поїздка дала поетові багато свіжого матеріялу.

Маючи на руках нову „мужність“ — можна буде говорити про обличчя цього цікавого, але покищо нерівного всею майстерністю поета.

Василь Клен

ОЛ. ГУРІЄВ — „ЕНТУЗІЯСТИ ШАХТ“

В-во ГАРТ. 1932 р. Стор. 39. Ц. 1 крб. Тир. 2200.

Серед творчого активу Криворізьких письменників треба насамперед відзначити успіхи молодого поета Олекси Гурієва.

Він частенько виступав на сторінках наших журналів (ГАРТ, Літпризов, тепер „Літературний цех“, „Зоря“). з „рудяною“ піснею закликає до боротьби за руду.

1932 року вийшла перша збірка поезій Ол. Гурієва „Ентузіясти шахт“. Збірка ця становить підсумок певного періоду поетичної творчости поета.

Ол. Гурієв — „Рудяний“ поет. Всі його вірші то заклик до боротьби за збільшення видобутку руди, рішуче

картання клясового ворога. Піснею, чи то невеличкою поемою, автор намагається включити себе в загальну кольону „ентузіястів шахт". Автор завжди

там:

„де вібрує праця,
співом перетята,
де береться штурмами
руда". (ст. 11 „Дружинники")
Бо „руди мало", а нам „треба разом
розгон прискорювать,
в соціялізм
прокладаючи
мости". (ст. 15 „Слово дружинника"):

І тому він із-запалом закликає передову частину колгоспників мобілізуватись на боротьбу за руду, бо „невже в нашій шахті глибокій

буде
глибокий
прорив?" (ст. 20—21 „На шахті" „КІМ)".

Ні не буде—відповіли рударі. Так заприсяглися й колгоспники, що прийшли на допомогу шахтарям. І про цю спільну боротьбу за руду поет розповідає у вірші „Слово дружинникам від гірників N-ої руди".

В цій великій боротьбі велике місце посідає радянська молодь. Робітнича молодь, як зазначає т. Косіор є вирішальною силою на виробництві. І поет перекладає на постичну мову висловлення Косіора:

„Нашій молоді
партія та історія
ставить бойовий наряд:
струнко нести
колонами дужими
силу—силенну
революційний хур".

Отже:

„У шахту,
на поле,
в цех,
значить—
трощити труднощів кола,
стоючи на варті
революційних вахт".

Гурієв іноді вміє в кількох виравах висловити глибоку думку. Правда буває й так, що автор знижується до порожньої еквілібристики. Але загалом кидається в очі, що поет здатний схопити основний зміст і специфікум певної ланки сучасного етапу соціялістичного будівництва.

Цю надзвичайно важливу рису треба позсякчас закріплювати, невпинно працюючи над художньою стороною своїх речей. А це (художній бік) покищо дошкульне місце творчости Гурєїва.

Поряд з позитивними рисами збірки, треба відзначити цілу низку неґативних моментів. Основний неґативний момента особливо вирізблюється тоді, коли розглянути перший вірш збірки „Над винаходом".

Тема винахідництва в нашій літературі не нова. А проте ще ніхто не реалізував цю вельми відповідальну тему так, як це потрібно було б зробити. Не викрито основного клясового змісту соціялістичного винахідництва. Тема винахідництва в радянській літературі це не піднято на відповідну ідейно-художню височінь, як одного з вузлових факторів змісту соціялістичної системи. Цього не зроблено звичайно і Гурієвим. Микола працює над винахідом.

„З паперу прояснює
обрис деталі".

І:

„радіє Микола".

Чого саме радіє Микола? Очевидно це радість робітника радянської країни, що в своєму винаході бачить свою частку до соціялістичної раціоналізації виробництва. Так треба було б подати, але не так подано Гурієвим, бо Микола радіє через те, що „свій власний

станок
вібрує напружено".

Це надто загально і звозначно. Тут невтральний, а не клясовий підхід до винахідництва. Основного ж важеля радянського винахідництва Гурієв так не подає.

Поет намагається кожен свій вірш конкретизувати. Це звичайно позитивна риса. Винахідник—конкретна людина Микола, а не абстрактна ідея. Коло верстату працює робітник Іван. На шахту приходить Анатолій Білий. В збірці фігурує ціла серія прізвищ, імен. Але така конкретизація є поверхова й антихудожня, коли не подається через художні образи специфічні риси характеру, поглядів того-ж самого

Миколи, Івана, Анатолія. Інакше ці „герої“ стають ходульними. Цього треба особливо уникати.

І тоді особливо, кидається в очі невірна акцентація автора на фізіологичний бік. Робітники працюють бо „м'язи, мов пружини ті“, бо „у скронях горить кров“. А відкатниця Надя „примушує вагончики

бігти
завзято“,

бо:

„в неї тугі,
хоч і натрудженні,
руки,
мов не кістки в них,
а справжнісінька
сталь“.

Не дивно тоді й чути від автора твердження про втому, як зрадницю. Бо як же-ж втома затримує рух вперед, затримує темпи. Так легко дійти до ще курйознішого висновку, що й культурний відпочинок,—кюбл об'єктивно виконують ролю гальмувача соціялістичного будівництва. Навіть прорив—одягається у фізіологічний образ—„прориву *ламати* **зуби**“.

Акцентація на фізіологичність у малюванні конкретних людей, явищ доводить, що автор не зумів відтворити глибоко-клясового змісту героїв соціялістичної праці в художніх образах, пішов шляхом найменшого опору.

Основна причина—недостатнє володіння словом. Образ, як вузловий і визначальний чинник мистецтва у Гурієва не посідає домінантного місця. Образ у збірці „Ентузіясти шахт“ на задвірках. Ось чому поет примушений компенсувати свою антихудожність, особливо в деяких віршах — риторикою, „билінним“ ритмом і інш. різновидами зовнішнього ефекту.

Декілька слів про поему „На рудні“. Поема ця про боротьбу молоді, комсомолу за руду. Перш за все автор довів, що він умів будувати сюжет хоч і надто примітивно. Поет розуміє, що в боротьбі за руду так само треба зламати шалений опір клясового ворога, що він (клясовий ворог) намагається шкодити соціялістичному будівництву на всіх фронтах наступу. І коли розкрито ворога, куркульського синка Зазубу, що проліз до рудні, комсомольці—рудярі дали цілком вірну відповідь:“—Скажи:

для чого прийшов?
Ми плюєм на твою допомогу.
У бриґаду писався на що?“.

Ми міцні, непохитні. Коли пролетарі у напружений момент боротьби кинули гасло колгоспникам: „Вільну робсилу давай“, то зразу-ж:

„гасло на гасло:
— ідею до вас.
Прориву
Ламати
Зуби“.

Власно кажучи, це і є основний сюжетний вузол поеми. Але поема містить в собі і ті основні хиби, що про них ми згадували вище. Примітивність будови, брак високої художности, глибини в трактуванні персонажів дуже відчувається.

Ніяк не можна погодитись з художньою мотивацією дій комсомольця-колгоспника Андрія, що прийшов „прориву ламати зуби“ у поемі Гурієва. „Андрій—комсомолець.

З села —
Дружинником прийшов на рудню“.

Андрій працює як витриманий комсомолець, з великим запалом, розуміючи свої завдання. Він радісно вигукує: „хіба це

не боротьба —
і не героїка днів“.

І:

„Найкраще працює Андрій.
На червону шахтком залічив“.

Але раптом, через декілька рядків, психологічно не вмотивувавши зміни поведінки, Андрій „хоче назад в село“. „На рудні не буду далі я“ бо: „вчора сказав:

„ — каналія“
Зазуба мені“.

Якось не віриться, що блактивний комсомолець старої, загартованої в боротьбі артілі, що „не вперше посила

з колгоспних
в рудяні брудні“

через те, що куркуль образив його), вирішив кинуть шахту. Звичайно за поемою Андрій знову стає ентузіястом шахт. Але це ще раз доводить про те, що поетові бракує глибокої продуманности, емоційної насnажености своїх

героїв. І тоді Гурієв збивається на манівці поверхової трафаретної агітки.

У поемі є окремі недороблені місця, риторичність. Квола психологічна вмотивованність дій персонажів підсилила і без того схематичність поеми.

Треба вважати за невдалі такі рядки: „наче й люди нові..

ой, і радісна тут борня ця".

Це вигукує позитивний герой поеми, прийшовши з колгоспу. У цих рядках ми бачимо якусь кардинальну різницю між колгоспом і руднею. Наче борня за хліб, за організаційно-господарське зміцнення колгоспу, за тип нової людини колгоспника не є радісною борнею. Звичайно, слова персонажу це ще не слова автора. Але ж ідейно-художньої дискредитації цього політично-невірного вислову автор так і не подає. І це твердження залишається у поемі в силі.

Зазначені хиби аж ніяк не можуть затьмарити певні досягнення поета. Досягнення ці видко хоча-б із того, що Гурієв уміє підбирати для своєї творчої лябораторії цінний за тематикою, матеріял, часто правильно акцентуючи на провідну ідею деної теми. У деяких віршах досягнуто значної економії словесного матеріяла, чим зменшено дозу декляративности.

Треба багато й серйозно працювати над технікою, художньою стороною вірша, щоразу глибоко усвідомлюючи основну ідейну настанову кожної речі

М. Бернштейн

В-во *Лім* Відп. редактор *Ол. Корнійчук*

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ НА 1933 РІК

МОЛОДНЯК

ОРГАН ЦК ЛКСМУ
РІК ВИДАННЯ
СЬОМИЙ

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ, ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧН. та НАУКОВО-ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ
Ж У Р Н А Л

ВИХОДИТЬ ЗА РЕДАКЦІЄЮ: В. Васютинського, Г. Епіка, О. Корнійчука, Ст. Крижанівського, О. Левади, Л. Первомайського.

МОЛОДНЯК ставить своїм основним завданням всебічне обслуговування культурно-політичних запитів робітничої, колгоспної та всієї трудящої молоді з питань: художньої літератури, мистецтва, критики, науки, праці та побуту молоді, мобілізуючи її на боротьбу за генеральну лінію партії, борючись за виховання молоді в дусі інтернаціоналізму.

МОЛОДНЯК знайомить читачів з кращими зразками сучасної художньої літератури, висуває нові кадри письменників, висвітлює актуальні питання політичного і культурного життя Радсоюзу, висвітлює питання праці, побуту, комуністичного виховання молоді, знайомить з найновішими досягненнями науки і техніки, дає критичні оцінки на літературні новини.

МОЛОДНЯК групує коло себе найкращі сили пролетарської літератури та мистецтва, притягає до участи в журналі також наукових робітників і аспірантів науково-дослідчих інститутів та комсомольський актив з різних ділянок соціялістичного будівництва.

ДО ВІДОМА АВТОРІВ: Рукописи до редакції треба надсилати передруковані на одному боці аркуша. На рукописові обов'язково ставити справжнє прізвище автора і точну домашню адресу. Не прийняті до друку рукописи, менші за половину друкованого аркуша редакція не повертає і з приводу них не листується.

Передплатна ціна: На рік—15 крб., на 6 міс.—7 крб. 50 к., окреме число—2 крб. 50 к.

ВСЮ ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЄ ВИКЛЮЧНО ПОШТА

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: Харків, 31, Пролетарськ. майдан 7.

ДВОУ—„Молодий Більшовик", ред. „Молодняк". Телеф. 21-20

